

**Sít' zařízení denní péče
o děti předškolního věku v ČR**

Věra Kuchařová
Kamila Svobodová

VÚPSV Praha
2006

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí
Praha 2, Palackého náměstí 4
Vyšlo v roce 2006, 1. vydání, náklad 26 výtisků, počet stran 57
Tisk: VÚPSV

Recenze: Mgr. Hana Hašková (Sociologický ústav AV ČR)
Mgr. Michaela Marksová (MPSV)
Ing Jitka Langhamrova (katedra demografie VŠE)

ISBN 80-87007-51-4

Obsah

Úvod	4
1. Vývoj a struktura sítě zařízení denní péče o děti předškolního věku	8
1.1 Historický vývoj předškolní výchovy	8
1.2 Institucionální denní péče o malé děti v současnosti	9
1.2.1 Jesle	9
1.2.2 Mateřské školy	11
1.2.3 Regionální rozložení mateřských škol	18
1.2.4 Speciální mateřské školy	19
1.3 Shrnutí	20
2. Dostatečnost sítě zařízení denní péče o děti předškolního věku	22
2.1 Využívání mateřských škol a jeslí.....	22
2.2 Dostupnost zařízení denní péče o malé děti v malých obcích.....	30
2.3 Finanční dostupnost jeslí a mateřských škol	31
2.4 Hodnocení dostupnosti a kvality mateřských škol	34
2.5 Méně rozšířené formy denní péče o děti předškolního věku	36
Shrnutí	39
Literatura	41
Přílohy	

Úvod

Jedním z velmi důležitých nástrojů umožňujících skloubit rodinám s malými dětmi rodinný a pracovní život je institucionální zabezpečení služeb pro malé děti. Již druhá vláda ve svém programovém prohlášení vyhlásila podporu rodinám s dětmi a opatřením na sladování rodinného a profesního života. Nedílnou součástí této podpory je fungující a všem sociálním vrstvám dostupná síť předškolních zařízení pro děti (tj. jeslí a mateřských škol), ale i alternativních forem denní péče o děti. Dostupnost a možnost využití služeb mateřských škol a dalších zařízení sehrává významnou roli při nástupu žen (a mužů) po rodičovské (příp. mateřské) dovolené.

Také zahraniční analýzy upozorňují na význam poskytování denní péče o děti předškolního věku pro lepší podmínky skloubení rodiny a zaměstnání a potažmo pro vyšší porodnost. Vysoký podíl dětí příslušných věkových kohort navštěvuje taková zařízení ve Skandinávských zemích, Belgii a Francii. Vyšší podíly jsou většinou tam, kde jsou předškolní zařízení podporovaná státem, což má dvojí podobu - státní správa může být zřizovatelem zařízení denní péče o děti předškolního věku nebo stát podporuje soukromé a nevládní organizace zřizující a spravující taková zařízení. Naopak v některých zemích se uchovává velká role církví. G. Neyer poukazuje na mnohé národní odlišnosti systémů institucionální denní péče o malé děti, např. právě v podílu státem či lokálně organizované péče, v podílu dobrovolného a soukromého sektoru na zřizování příslušných zařízení nebo na to, že v řadě zemí je tato péče poskytována pouze na část dne (pouze dopoledne, např. v Německu, Nizozemsku, Rakousku a Velké Británii [Neyer, 2003: 26]).¹ V celoevropském měřítku se však pojetí a praxe v zabezpečení péče o malé děti v posledních letech výrazně mění [srv. též např. Kameraman et al., 2003/1; Kameraman et al., 2003/2]. Radikální reformy jsou navrhovány např. v Německu, kde tradiční preference komplementární dělby práce mezi manžely-rodíči stejně jako familistický základ rodinné politiky doznávají jistého přehodnocování [srv. např. Hoem, 2006]. Zatím se o nich vedou živé diskuse, v nichž se střetávají nejen praktická hlediska, ale mimo jiné i sociálně demokratický a křesťansko-tradicionalistický názor.

Podpora předškolních výchovných zařízení se dostala do doporučení Evropské komise zaměřených na rodinnou politiku členských zemí EU. V poslední době byla provedena řada mezinárodních srovnání na téma účinných nástrojů rodinné a pronatalitní politiky. Mají svá přirozená úskalí metodologického a věcného charakteru. Limity komparace vyplývají i z toho, že nemohou zachytit data za všechny kontextuální vlivy lišící se v různých zemích. Výsledky takových porovnání jsou i proto nejednoznačné. Přesto stojí za zmínku, že podle studie OECD [D'Addio, D'Ercole, 2005: 59] nejméně pochybností ukazují výsledky analýz z různých zemí v pozitivním efektu denní péče o malé děti, pokud splňuje co nejuplněji všechny základní podmínky - že je finančně i prostorově dostupná, že je organizovaná podle potřeb (zaměstnaných) rodičů a poskytuje služby v žádané kvalitě. Na základě simulačního modelu autoři porovnali efekty vybraných čtyř základních propopulačních opatření, jaké by mohly přinést v jednotlivých zemích² [D'Addio, D'Ercole, 2005: 67]. Podle toho by v ČR pomohlo zejména zlepšení dostupnosti zařízení předškolní

¹ Státní garance péče neznamená automaticky větší docházku. Např. právo na denní péči o děti mladší tří let existovalo koncem 90. let v pěti státech, z toho ve třech až od určitého věku (např. 18 nebo 30 měsíců věku dítěte). Neomezeně platilo v Dánsku a Finsku, přičemž do veřejných zařízení docházelo ve Finsku 22 % dětí mladších tří let a v Dánsku to bylo 64 %. Vysoké je toto procento také ve Švédsku, a to 48 % (péče garantována od 18 měsíců věku dítěte) [Neyer, 2003: 62].

² Jde o opatření, pro něž byla k dispozici potřebná data (dále platí výhrady k jejich „čistotě“).

péče. Zřejmě se jedná i o péči o děti do 3 let, tedy o v ČR nepočtené jesle apod.,³ protože využití mateřských škol je v evropském porovnání stále na dobré úrovni a jeho zvýšení je prakticky možné už jen v omezené míře. Pro doplnění uvedme, že České republice bylo dále „doporučeno“ zvýšené využívání práce na zkrácený úvazek a snížení přímých nákladů na děti (pomocí dávek a daňových úlev).

Význam zařízení denní péče o děti předškolního věku v kontextu vývoje porodnosti zmiňuje např. i J. M. Hoem, který z tohoto hlediska porovnává rodinnou politiku Švédska a Německa [Hoem, 2006: 247]. Na švédském příkladu zdůrazňuje takové pojetí předškolní péče, v ČR nikoliv nové, v evropském kontextu však aktuálně rozvíjené, v němž „Švédský systém klade velký důraz na to, aby předškolní péče o dítě byla příležitostí k jeho výchově a aby celý systém působil jako nástroj poskytující stejné příležitosti všem dětem, nikoli jako péče zaměřená jen na hlídání dětí ...“ [Hoem, 2006: 248]. Výchovný a sociálně preventivní význam předškolní výchovy zdůrazňují i programy ECEC (early childhood education and care).

Současně se dnes ale diskutuje vhodnost institucionální denní péče o děti mladší tři let, jakou kvalitu a dostupnost by tato zařízení měla mít, aby nejen vyhověla potřebám zaměstnaných rodičů nechtějících poznamenat rodičovstvím svou kariéru, ale současně nepoznamenala negativně vývoj a socializaci dítěte. Péče o nejmladší děti není odmítána navzdory převažujícím názorům o potřebě rodičovské péče o nejmenší děti. Za nejvhodnější způsob zabezpečení dětí ve věku batolat (příp., byť ne často, nemluvnat) se však považují rodinné formy péče. Péče o děti ve věku od tří let do počátku povinné školní docházky je univerzálně rozšířená, ale i zde jsou významné národní odlišnosti. Skandinávské země uskutečňují integrované formy péče o děti předškolního věku, které spojují výchovnou a ochrannou funkci a kladou důraz na kvalitu odpovídající potřebám dětí různého věku. Jsou silně podporovány státní administrativou [Kameraman et al., 2003/1: 11-12]. V anglo-americkém modelu zatím převládá paralelní výchovná a zaopatřovací péče, kde každá složka má poněkud jiné úkoly a zaměřuje se na jinou populaci [tamtéž s. 12], ale i zde dochází ke změnám.

Další studie diskutují dvojí efekt takové sociální politiky, která se zaměřuje na snižování nákladů na děti formou podpory zařízení denní péče o děti, a to dopady na zvýšení porodnosti i na míru zaměstnanosti žen [Del Boca, Pasqua and Pronzato, 2006; Engelhardt, Prskawetz, 2002]. Del Boca a kol. docházejí na základě srovnávací analýzy dat mezinárodního výzkumného projektu k závěru, že dostupnost denní péče zvyšuje pravděpodobnost zaměstnanosti žen, ale nepodporuje významně fertilitu [Del Boca, Pasqua and Pronzato, 2006, s. 11]. Zabývají se též, na základě podnětů od jiných autorů, otázkou, zda dostupnost péče o předškolní děti přispívá ke změnám vztahu mezi porodností a zaměstnaností. Jestliže dříve byla vyšší porodnost spojena s nižší participací na trhu práce, v mnoha vyspělých zemích je tomu dnes naopak, ale země se v tomto ohledu liší v závislosti na historickém kontextu zaměstnanosti žen.⁴ Přímý vztah je mezi těmito ukazateli např. ve Francii a ve skandinávských zemích, opačně je tomu v Itálii, zatímco ve Velké Británii tyto faktory nesouvisejí. Studie mj. zjišťuje, že vysoká nabídka dostupné denní péče o malé děti pozitivně ovlivňuje participaci žen na trhu práce v závislosti na vzdělání - vztah je těsnější u vzdělanějších žen [Del Boca, Pasqua and Pronzato, 2006, s. 12], což koresponduje s našimi poznatky o vztahu mezi vzděláním ženy, délkou její rodičovské dovolené (přerušeni kariéry) a využíváním služeb denní péče o děti [srv. Kuchařová et al., 2006/1 a 2006/2].

³ Není však jisté, nakolik by větší nabídka zařízení pro děti do tří let byla českými matkami využívána, neboli nakolik poptávka po jeslích převyšuje nabídku.

⁴ Vliv má i tradice rodinného soužití, tak např. v zemích jižní Evropy má pomoc širší rodiny s péčí o děti do tří let srovnatelný vliv na fertilitu i zaměstnanost jako institucionální péče v jiných zemích, ale jde-li o děti starší tří let, jsou na tom země na jihu a severu Evropy obdobně (srv. Del Boca, Pasqua and Pronzato, 2006, s. 7).

Zahraníční studie zmiňují i poněkud u nás opomíjený význam předškolní výchovy (používá se pojem rané vzdělávání a péče o děti - early childhood education and care) jako prevence mezigeneračního přenosu ohrožení sociálním vyloučením [Kameraman et al. 2003/2: 28-31].

Fakt, že výsledky různých mezinárodních analýz nepřinášejí jednoznačné závěry o roli předškolních výchovně-pečovatelských zařízení ve vztahu k fertilitě a zaměstnanosti žen, vypovídá zejména o tom, že forma a efektivita podpory sladování rodiny a zaměstnání rodičů malých dětí, zejména žen, je mnohonásobně podmíněna ekonomickými podmínkami i kulturními tradicemi a zvyklostmi. Jimi je dotčena jak nabídka a formy (rozsah) denní péče o děti (tabulka 0.1.), tak rodičovské a profesní chování (mladých) lidí. Tabulka ukazuje také vícerozměrné rozdíly mezi zeměmi - jak v dostupnosti, tak v rozsahu péče. Některé země s rozšířenou návštěvností zařízení denní péče ji poskytují jen v omezeném rozsahu hodin denně (srv. např. Finsko a Německo u dětí předškolního věku). Bez konkrétních znalostí souvislostí a determinant formování a efektů různých forem péče o děti a úlohy různých subjektů není možno se smysluplně inspirovat nebo dokonce přebírat zkušenosti ze zahraničí, jakkoliv dobré se ukázaly být v daném socio-kulturním kontextu.

T a b u l k a 0.1 Denní péče o děti ve vybraných evropských zemích - podíly dětí a denní otevírací doba

země	nejmenší děti		děti v předškolním věku	
	podíl dětí v %	denní otevírací hodiny	podíl dětí v %	denní otevírací hodiny
Rakousko	10	7	70	6
Belgie	30	9	99	7
Dánsko	55	10,5	90	10,5
Finsko	23	10	42	10
Francie	39	10	87	8
Německo	9	10	73	6
Řecko	3	9	48	4
Irsko	2	9	50	4
Itálie	6	9	87	8
Lucembursko	3	9	76	5
Nizozemsko	2	10	66	7
Portugalsko	12	7	72	5
Španělsko	5	5	77	5
Švédsko	40	11	72	11
Velká Británie	2	8	60	5

Zdroj: De Henaul, 2006; převzato z: Del Boca, 2006

Pozn.: V textu nejsou použité termíny blíže specifikovány. Běžně se však rozlišují (též v textu Del Bocy) zařízení pro děti do 3 let (zde ve zdroji „infants“) a zařízení pro děti tříleté a starší.

Přesto lze říci, že z praxe domácí (popis v první části této zprávy) i zahraniční máme dost podnětů k tomu, aby byly blíže prozkoumány žádoucnost a možnosti zakomponování podpory předškolní výchovy do aktivní realizace rodinné politiky. K tomu je nutné znát současnou situaci v nabídce služeb péče o malé děti a zájem rodičů o tyto služby i zájmy (potenciálních) poskytovatelů těchto služeb. V této práci je proto věnována pozornost institucionální denní péči, zejména tomu, jaké je územní rozložení jeslí a mateřských škol v České republice, jakou mají tato zařízení kapacitu a jaký podíl dětí (z příslušné věkové skupiny) v nich může být umístěn, tedy jaký je vztah nabídky a poptávky po těchto službách.

Předkládaná publikace má tři části. První je věnována vývoji a struktuře sítě zařízení denní péče o děti předškolního věku s pouze stručným komentářem. Druhá část obsahuje výsledky empirických šetření sledujících mimo jiné zájem a praxi ve využívání především

mateřských škol (jen okrajově jeslí a alternativních forem péče o malé děti, o nichž už vzhledem k malé rozšířenosti není dostatek informací). Zde jsou např. empirická zjištění konfrontována se statistickými daty. Poslední část formou datové přílohy ilustruje především regionální strukturu zařízení péče o děti v jejich vývoji za posledních 17 let. Příloha byla zpracována s časovým předstihem a na základě databáze, kterou laskavě poskytli pracovníci ÚIV (za což jim tímto vyjadřujeme poděkování), takže není „dotazena“ do nejaktuálnější podoby.⁵

⁵ Uvedená data se však významně nemění, tím méně meziročně.

1. Vývoj a struktura sítě zařízení denní péče o děti předškolního věku

1.1 Historický vývoj předškolní výchovy

Předškolní institucionální výchova se začíná v českých zemích rozvíjet na přelomu 18. a 19. století. Vznik a rozvoj původně čistě sociálně pečovatelských institucí - opatroven, dětských zahrádek a mateřských školek pro děti pracujících matek je provázen postupnými snahami uplatnit vedle pečovatelské funkce i výchovně vzdělávací obsah. Skutečná historie mateřské školy jako instituce veřejné předškolní výchovy začíná **školským zákonem z roku 1869**, který umožňoval, aby při obecných školách vznikaly školy pro „opatrování, vychovávání a vyučování dětí, ke škole ještě nepovinných“. V tomtéž roce vznikla první česká mateřská škola pro chudé děti u sv. Jakuba v Praze, předsedkyní komitétu dam spravujícího tuto instituci byla zvolena Marie Riegrová-Palacká, která kromě prosazování mateřských škol byla též iniciátorkou myšlenky péče o nejmladší děti v jeslích. Následný ministerský výnos o mateřských školách a ústavech jim příbuzných (1872) rozlišuje tři instituce: mateřskou školu, opatrovnu a jesličky. Mateřským školám, které byly určeny (stejně jako dnes) dětem od tří do šesti let, ukládala tato směrnice podporovat a doplňovat rodinnou výchovu, připravovat děti na školu a rozvíjet je po stránce tělesné, smyslové i duševní. Opatrovny přijímaly také děti od tří let, na rozdíl od mateřských škol se zde ale děti nepřipravovaly na školu. Jesličky (ústavy ošetřovací) podléhaly zdravotním pravidlům a byly určeny dětem do tří let. Program jeslí byl přijat na základě návrhu osnov pro fungování těchto městských zařízení, který Marie Riegrová-Palacká předložila v květnu roku 1883, první městské jesle v Praze byly otevřeny v březnu 1884 [Bahenská, 2005; MŠMT, 2000].

V době **mezi dvěma světovými válkami navštěvovalo mateřské školy přibližně 20 % příslušné dětské populace**. Od roku 1948 se podle zákona o jednotné škole (Zákon o úpravě jednotného školství č.95/1948 Sb.) staly mateřské školy prvním článkem školské soustavy, i když nepovinným, a od té doby jejich **počet prudce rostl**. Předškolní zařízení pracovala podle jednotných osnov, které byly postupně upravovány a doplňovány.

Školský zákon z roku 1960 řadí mezi předškolní zařízení jakožto součásti jednotné školské soustavy jesle, mateřské školy, společná zařízení jeslí a mateřských škol a dětské útulky. Změna nastala až v roce 1991, kdy **předškolními zařízeními zůstávají pouze mateřská škola a speciální mateřská škola pro děti zpravidla ve věku od tří do šesti let**. Od šedesátých let počet dětí v předškolních zařízení narůstal tak, že v roce 1989 docházelo do mateřských škol 96 % dětí ve věku od tří do šesti let a do jeslí pak téměř 20 % dětí ve věku od 6 měsíců do tří let [MŠMT, 2000].

Během osmdesátých let sice stále ještě stoupal počet jeslí, avšak **již tehdy klesal počet míst v jeslích**, což lze interpretovat jako výraz vzrůstu důležitého aspektu kvality péče - zmenšování dětských kolektivů jeslí. Současně však rostla nákladnost těchto zařízení. Při snižování porodnosti ubývalo dětí v příslušném věku. Průměrný denní počet dětí v jeslích klesl v letech 1980-1989 z 52 314 na 36 172 [Statistická ročenka, 1990], tj. o 31 %. Trvale se udržoval podíl tzv. závodních jeslí okolo jedné čtvrtiny. Současně již tehdy vzrůstal počet společných zařízení - jeslí a mateřských škol, což je model dnes jaksí pozapomenutý, ač má mnohé přednosti a zájem o něj naznačuje poměrně velký počet dětí mladších tří let v dnešních mateřských školách. Počet jeslí v těchto společných zařízeních vzrostl během osmdesátých let z 274 na 396.⁶

Také **počty mateřských škol** se do poloviny osmdesátých let mírně zvyšovaly, ale pak **pozvolna klesaly** (o 2,3 % v letech 1985-1989), zatímco počty dětí v nich klesaly již od počátku tohoto desetiletí. Jejich počty se snížily v letech 1980/81 až 1989/90 o 68 400 na

⁶ Tomu odpovídal růst míst v jeselských odděleních společných zařízení z 9 940 na 12 431.

konečných 395 164, tj. o 15 % [Statistická ročenka, 1990]. Počet dětí na jednu učitelku se snížil mezi roky 1980/81 až 1989/90 ze 14,9 na 12,4 a to je počet, který se od té doby více méně udržuje. Z tohoto hlediska se kvalita služeb mateřských škol nezměnila.

Snížování počtu zařízení pro denní péči o děti předškolního věku tedy nezačalo, jak se občas lidé domnívají, až v devadesátých letech, ale **již dříve**. **Rozdíl nastal v razanci poklesu**, charakterizující devadesátá léta, zejména v případě zařízení pro děti do 3 let. Koresponduje to se snižováním porodnosti, které také ve stejném období nabývalo na intenzitě,⁷ stejně jako se snížením počtu dětí ve věku docházky do MŠ (viz kapitola 1.2.2). Demografické změny nejsou jediným důvodem kvantitativního omezení těchto služeb pro rodiny, nicméně podstatným.

1.2 Institucionální denní péče o malé děti v současnosti

1.2.1 Jesle

Jesle jsou řazena mezi zdravotnická zařízení spadající do kompetence Ministerstva zdravotnictví ČR a mají zabezpečovat **všestranný rozvoj dětí zpravidla ve věku do tří let** a navazovat tak na péči v rodině. Zřizovány jsou jesle s denním, výjimečně týdenním provozem. V současnosti jsou všechna zařízení nestátní (převážně soukromá, výjimečně obecní) [MŠMT, 2000].

Od počátku devadesátých let, kdy bylo na území České republiky 1 043 jeslí a mikrojeslí s 39 829 místy, jejich **počet dále klesal** (koncem osmdesátých let jich bylo zhruba 1 700), **a to výrazněji než v předchozím desetiletí**. Důvodem klesajícího počtu dětí navštěvujících jesle, což mělo ve svém důsledku vliv na postupné rušení těchto zařízení, byla změna hodnotové orientace (tj. nárůst individualizace, důraz na seberealizaci, nárůst významu vzdělání a profesního uplatnění jednotlivce, využití možnosti cestovat apod.), pokles porodnosti, prodloužení délky rodičovské dovolené na 3 roky a doby nároku na rodičovský příspěvek na 4 roky a patrně též názor nejen odborníků, že pro mnohá batolata je téměř celodenní odloučení od matky ještě příliš velkou zátěží a že optimálnímu vývoji dítěte ve věku do tří let nejvíce prospívá individuální péče v rodině. **Koncem roku 2005 bylo v celé České republice pouze 54 jeslí**, mikrojeslí⁸ a dalších dětských zařízení⁹ (pozn.: dále jen jesle) **s 1 671 místy**. Mezi lety 1990 a 2005 tedy došlo k poklesu počtu těchto zařízení o více jak 94 %.

Měsíční poplatky za péči v jeslích včetně stravného se pohybují v širokém rozmezí - od zhruba 2000 Kč až do 7500 Kč¹⁰ při hrazení plné výše poplatků za každodenní docházku. Většina jeslí udává cenu za den, tj. při zkrácené docházce hradí rodič z celkové měsíční ceny jen odpovídající část. V některých případech mohou rodiče žádat o slevu na poplatcích, přičemž tato sleva je odvozena z výše celkových měsíčních příjmů domácnosti. Některé jesle poskytují, vedle běžného provozu, též doplňkovou službu ve formě krátkodobého hlídání dětí,

⁷ Ukazatele porodnosti a plodnosti se snižovaly od poloviny 70. let, přičemž největší intenzitu poklesu jsme zaznamenali v letech 1991-1999 (v tomto roce úhrnná plodnost činila 1,13), po níž následoval pozvolný vzestup. Čistá míra reprodukce klesala také od poloviny 70. let, a to z 1,209 v roce 1975 na 1,027 v roce 1988, ale dokonce na 0,55 v letech 1999-2001, kdy byla nejnižší, a od té doby vzrůstala až na dnešních 0,64 (2006).

⁸ Jde o neinstitutcionální formu hlídání nižšího počtu dětí než v jeslích.

⁹ Od roku 2000 zahrnují údaje za jesle a mikrojesle též údaje za další dětská zařízení. Jde o zařízení, jejichž činnost je kombinací činností dětských center, stacionářů a jeslí a nelze je zařadit do žádné jiné kategorie. V České republice jsou však pouze dvě tato zařízení - v Libereckém a Zlínském kraji. Jejich celková kapacita byla koncem roku 2004 92 míst.

¹⁰ Jedná se pouze o orientační hodnoty. Jesle jako převážně soukromá zařízení si cenu stanovují samy, proto se v jednotlivých zařízeních výše poplatků značně liší.

kteří je výhodné zejména pro ty rodiče, kteří nechtějí přijít o nárok na rodičovský příspěvek (pokud tuto službu využijí maximálně po dobu 5 dnů v měsíci). Ceny za krátkodobé hlídání dětí jsou většinou účtovány za každou započatou hodinu.

Do jeslí dnes dochází zhruba půl procenta z populace dětí ve věku do tří let. Protože však nelze až na případné výjimky předpokládat docházku dětí do 6 měsíců a velký zájem ani u rodičů dětí do 12-18 měsíců, podíl dětí v jeslích z dětí reálně přicházejících v úvahu jako potenciální návštěvníci jeslí je o něco vyšší. Přičteme-li i děti mladší tří let navštěvující mateřské školy,¹¹ využívá zařízení denní péče téměř 9 % dětí, které nedosáhly 3 let věku. Tento podíl se v rámci populačního ročníku přirozeně zvyšuje u dětí, jimž se blíží třetí narozeniny (srv. s daty v tabulce 1.11).

V roce 2005 pracovalo ve všech jeslích 447 pracovníků/pracovnic, z toho 246 odborných zdravotnických pracovníků/pracovnic (až na nepatrné výjimky nelékařů) a 22 učitelů/učitelek. Takže zde bylo 268 pracovníků/pracovnic - pečovatelů na 1 671 míst, což znamená přibližně 1 pracovník/pracovnice na 6 dětí. Lze konstatovat, že z tohoto hlediska se nutný základ kvalitní péče zhruba dodržuje.

T a b u l k a 1.1 Vývoj počtu jeslí a počtu míst v jeslích v letech 1990 až 2005

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
počet zařízení	1 043	486	381	247	235	207	151	101
počet míst v jeslích	39 829	-	13 196	9 265	8 565	7 574	5 551	2 965
meziroční pokles počtu míst v %	-	-	- 64,9 1990-1992	- 29,8	- 7,6	- 11,6	- 26,7	- 46,6

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
počet zařízení	79	67	65	59	58	60	58	54
počet míst v jeslích	2 191	1 913	1 867	1 717	1 674	1 770	1 708	1 671
meziroční pokles počtu míst v %	- 26,2	- 12,7	- 2,4	- 8,0	- 2,5	+ 5,7	- 3,5	- 2,2

Pozn.: Od roku 2000 zahrnuje jesle a mikrojesle včetně dalších dětských zařízení. Do roku 1999 včetně jsou údaje jen za jesle a mikrojesle.

Zdroj: ÚZIS, Roční výkaz o činnosti zdravotnických zařízení. Stav k 31.12. příslušného roku.

Jak ukazuje následující tabulka, **územní rozložení jeslí je v České republice velmi nerovnoměrné**. Nejvíce jeslí je v Ústeckém kraji, v hlavním městě Praze a ve Zlínském kraji, v Karlovarském kraji naopak nejsou jesle žádné a v kraji Libereckém a Pardubickém jsou pouze jedny. Tato zařízení jsou navíc soustředěna především ve větších městech, tudíž lidé z vesnic a menších měst v podstatě nemají možnost jejich služeb využít.

¹¹ Vzhledem k faktu, že v současné době navštěvuje mateřské školy zhruba čtvrtina dvouletých dětí, je možné říci, že školky dnes do určité míry „suplují“ funkci chybějících jeslí (více viz kapitola 1.2.2)

Tabulka 1.2 Počet jeslí a počet míst v jeslích v roce 2005 - podle krajů

	počet zařízení	počet míst v jeslích
Hlavní město Praha	9	351
Středočeský kraj	3	96
Jihočeský kraj	2	90
Plzeňský kraj	4	73
Karlovarský kraj	0	0
Ústecký kraj	10	263
Liberecký kraj	1	50
Královéhradecký kraj	4	139
Pardubický kraj	1	18
Vysočina	3	65
Jihomoravský kraj	3	110
Olomoucký kraj	3	100
Zlínský kraj	7	177
Moravskoslezský kraj	4	139
Česká republika	54	1 671

Pozn.: Stav k 31.12.2005.

Zdroj: ÚZIS, Síť zdravotnických zařízení 2005.

1.2.2 Mateřské školy

Mateřská škola je předškolní zařízení navazující na výchovu dětí v rodině a v součinnosti s ní zajišťující **všestrannou péči dětem zpravidla ve věku od tří do šesti let**. Měla by být místem osobnostního rozvoje dítěte, místem získávání sociálních zkušeností, poznatků o světě i místem specifické přípravy na pokračující vzdělávání. Děti se zde prostřednictvím hry učí a získávají zkušenosti společně s ostatními dětmi. Mateřská škola představuje jednu z možností, jak dětem „vylepšit“ rozvojové a vzdělávací podmínky a jak dětem, které jsou znevýhodněné, napomoci k vyrovnání jejich vzdělávacích a životních šancí. Zřizovatelem mateřské školy je zpravidla obec, může to být ovšem také církev nebo soukromý zřizovatel [MŠMT, 2000]. Zřizovat lze školky s celodenním,¹² polodenním (nejdéle 6,5 hodiny denně) a internátním provozem (celodenní i noční péče). K předškolnímu vzdělávání se přednostně přijímají děti v posledním roce před zahájením povinné školní docházky.

Ve školním roce 2005/2006 bylo v České republice **4 834 mateřských škol¹³ s 12 409 třídami, ve kterých vyučovalo 21 621 učitel¹⁴ a které navštěvovalo 282 183 dětí**. Převážná většina školek je v současnosti státních (zřizovaných obcemi) - 98,4 %, 1,2 % je soukromých a jen pouhé 0,4 % mateřských škol je církevních. Mezi lety 1989/90 a 2005/06 poklesl počet mateřských škol o 2 618, tj. o 36 %, počet tříd se snížil o 3 650, tj. o 23 %, počet učitelů o 10 161, tj. o 32 % a počet dětí v mateřských školách poklesl o 116 702, tj. o 30 %. Jedná se o rapidní pokles, ale vyrovnaný v jednotlivých ukazatelích, s výjimkou počtu škol, takže z hlediska kvality (počet dětí a učitelů na jednu třídu) se mnoho nezměnilo. Pokles počtu mateřských škol měl i organizační příčiny. Celkový pokles nemůže být vnímán negativně, jako redukování počtu míst ve školkách na úkor počtu zapsaných dětí, neboť

¹² Péči o děti předškolního věku v rámci celodenního provozu zajišťuje 96 % mateřských škol [MŠMT, 2000].

¹³ Je to celkový počet MŠ, který zahrnuje tzv. MŠ běžné a MŠ při zařízeních pro ústavní a ochrannou výchovu, jak to odpovídá aktuálně používané metodice statistické evidence (podrobněji tabulka 1.3).

¹⁴ Tradičním problémem českého školství je vysoká a zvyšující se feminizace, v předškolních zařízeních je 100 %, proto je možno uvádět pojem učitelka, nikoliv učitelka/učitel.

v důsledku prudce se snižující úrovně porodnosti¹⁵ výrazně poklesl od roku 1989 počet dětí ve věku 3-6 let v populaci, a to o více jak 33 %. Vývoj stavu mateřských škol je tedy zejména reakcí na demografický vývoj v České republice započatý již v první polovině devadesátých let.

T a b u l k a 1.3 Mateřské školy ve školním roce 1989/1990 až 2005/2006 - podle zřizovatele

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97
veřejné	7 328	7 335	6 906	6 801	6 536	6 405	6 338	6 213
soukromé	-	-	61	18	48	105	121	114
církevní	-	-	5	8	16	16	16	17
celkem (MŠ běžné)	7 328	7 335	6 972	6 827	6 600	6 526	6 475	6 344
meziroční pokles počtu běžných MŠ v %	-	+ 0,1	- 4,9	- 2,1	- 3,3	- 1,1	- 0,8	- 2,0

	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06
veřejné	6 050	5 933	5 816	5 900	5 774	5 697	4 967	4 895	4 741
soukromé	83	77	69	87	81	80	74	75	72
církevní	19	18	16	20	20	21	20	20	21
celkem*	-	-	-	6 007	5 875	5 798	5 061	4 990	4 834
z celku MŠ běžné	6 152	6 028	5 901	5 776	5 642	5 558	4 840	4 776	4 710
meziroční pokles počtu běžných MŠ v %	- 3,0	- 2,0	- 2,0	-	- 2,0	- 1,0	- 12,9	- 1,1	- 1,0

Zdroj: Databáze ÚIV

* Od roku 2000/2001 změněna metodika: počty jsou uváděny včetně MŠ speciálních a MŠ při zařízeních pro ústavní a ochrannou výchovu.

¹⁵ Po roce 1990 došlo k již zmíněnému prudkému snížení úhrnné plodnosti z hodnoty 1,89 dětí připadajících na jednu ženu až na minimum v roce 1999, kdy úhrnná plodnost dosahovala hodnoty pouze 1,13 dětí. Do roku 2006 došlo k mírnému nárůstu na 1,33, což je ovšem stále velmi nízká úroveň plodnosti.

Tabulka 1.4 Třídy v mateřských školách ve školním roce 1989/1990 až 2005/2006 - podle zřizovatele

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97
veřejné	16 059	16 198	15 160	15 245	14 501	14 463	14 395	14 093
soukromé	-	-	78	23	100	250	285	270
církevní	-	-	6	12	27	35	35	38
celkem (MŠ běžné)	16 059	16 198	15 244	15 280	14 628	14 748	14 715	14 401

	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06
veřejné	13 581	13 280	12 820	12 975	12 744	12 664	12 583	12 473	12 205
soukromé	206	192	151	182	181	176	170	175	164
církevní	42	37	35	39	39	36	37	37	40
celkem*				13 196	12 964	12 876	12 790	12 685	12 409
z celku MŠ běžné	13 829	13 509	13 006	12 611	12 382	12 304	12 234	12 139	12 060

Zdroj: Databáze ÚIV

* Od roku 2000/2001 změněna metodika: počty jsou uváděny včetně MŠ speciálních a MŠ při zařízeních pro ústavní a ochrannou výchovu.

Tabulka 1.5 Učitelky v mateřských školách ve školním roce 1989/1990 až 2005/2006 - podle zřizovatele

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97
veřejné	31 790	32 112	29 730	29 874	27 161	27 174	27 466	27 038
soukromé	-	-	146	45	182	457	548	526
církevní	-	-	12	23	51	64	66	72
celkem	31 790	32 112	29 888	29 942	27 394	27 695	28 080	27 636

	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06 ¹⁶
veřejné	25 447	24 883	24 144	22 583	22 140	22 020	21 843	21 530	21 311
soukromé	371	347	276	267	256	256	257	256	253
církevní	79	66	64	56	55	55	56	53	57
celkem *	25 897	25 296	24 484	23 800	23 345	23 198	23 244	22 932	21 621

Zdroj: Databáze ÚIV

* Od roku 2000/2001 změněna metodika: počty jsou uváděny včetně MŠ speciálních a MŠ při zařízeních pro ústavní a ochrannou výchovu.

Od školního roku 2005/06 počty učitelů obsahují data včetně učitelů ve školách pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, která se v předchozích letech v časové řadě nesledovala.

¹⁶ Údaje se v některých zdrojích liší. Podle statistické ročenky školství 2005/06 bylo v běžných mateřských školách celkem 22 485 učitelů (22 080 ve veřejných MŠ, 304 v soukromých a 71 v církevních) a z toho 1 433 ve třídách/skupinách se speciálními vzdělávacími potřebami [Statistická ročenka školství, 2006]. Podle vývojové ročenky školství bylo 21 915 učitelů [Vývojová ..., 2006; <http://www.uiv.cz/rubrika/586>].

Tabulka 1.6 Děti v mateřských školách ve školním roce 1989/1990 až 2005/2006 – podle zřizovatele

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97
veřejné	395 164	352 139	321 654	325 015	328 890	331 985	326 356	310 466
soukromé	-	-	1 459	438	2 043	5 371	6 333	5 903
církevní	-	-	157	282	576	763	744	790
celkem (MŠ běžné)	395 164	352 139	323 270	325 735	331 509	338 119	333 433	317 159

	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06
veřejné	302 126	297 971	286 196	281 843	278 499	280 825	282 233	282 152	278 176
soukromé	4 497	4 108	3 253	3 485	3 368	3 340	3 310	3 303	3 238
církevní	885	777	743	757	719	739	721	740	769
celkem*	-	-	-	286 085	282 586	284 904	286 264	286 195	282 183
z celku MŠ běžné	307 508	302 856	290 192	279 838	276 438	278 859	280 491	280 487	278 462

Zdroj: Databáze ÚIV

* Od roku 2000/2001 změněna metodika: počty jsou uváděny včetně MŠ speciálních a MŠ při zařízeních pro ústavní a ochrannou výchovu.

Počty mateřských škol se tedy snižovaly postupně spolu s poklesem počtu dětí ve věku 3-6 let, pro než jsou tato zařízení určena. V posledních letech navíc docházelo k přechodu mateřských škol, které byly dříve zálohovanými organizacemi, do právní subjektivity, a v důsledku toho docházelo i ke slučování více mateřských škol pod jedno společné ředitelství a tudíž i k nárůstu počtu větších mateřských škol [MŠMT, 2000]. V průběhu celého sledovaného období bylo **nejvíce mateřských škol malých**, spadajících do kategorie do 100 dětí. Až do roku 2002/03 podíl těchto škol přesahoval 90 %, v roce 2003/04 klesl pod 88 %. Absolutní počet těchto malých mateřských škol se však mezi lety 1991/92 a 2005/06 výrazně snížil. Nejvíce školek má zapsáno méně než 50 dětí (po celé sledované období více jak 60 %), což je způsobeno především regionálním charakterem mateřských škol a **existencí mateřské školy téměř v každé obci**. Mezi školními roky 2002/03 a 2003/04 naopak výrazně vzrostl počet i podíl větších školek, tj. s kapacitou 151 a více dětí, jichž je nyní 4,8 % ze všech mateřských škol.

Tabulka 1.7 Mateřské školy (běžné) ve školním roce 1991/1992 až 2005/2006 - podle počtu dětí v mateřské škole

počet dětí	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98
0 - 50	4 533	4 383	4 079	3 982	4 009	4 005	3 858
51 - 100	1 972	2 006	1 893	1 865	1 830	1 799	1 776
101 - 150	428	399	549	592	556	477	453
151 - 200	32	32	65	72	62	50	53
201 - 250	5	7	11	12	15	10	9
251 - 300	2	-	2	3	2	3	3
301 a více	-	-	1	-	1	-	-
celkem	6 972	6 827	6 600	6 526	6 475	6 344	6 152

počet dětí	1998/99	99/2000	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06
0 - 50	3 766	3 709	3 684	3 591	3 486	2 949	2 883	2 843
51 - 100	1 745	1 742	1 686	1 613	1 611	1 298	1 281	1 237
101 - 150	453	403	361	390	397	377	392	404
151 - 200	52	38	38	43	58	126	127	132
201 - 250	9	8	7	5	6	44	47	51
251 - 300	3	1	-	-	-	20	20	14
301 a více	-	-	-	-	-	26	23	29
celkem	6 028	5 901	5 776	5 642	5 558	4 840	4 776	4 710

Zdroj: Databáze ÚIV

Ve sledovaném období se zpočátku snížil průměrný počet dětí na jednu mateřskou školu z necelých 54 dětí v roce 1989/90 na 46 dětí v roce 1991/92, poté se pohyboval v rozmezí 48-52 dětí na jednu školku. V důsledku slučování mateřských škol a nárůstu počtu větších školek se v roce 2003/04 **průměrný počet dětí na jednu školku výrazně zvýšil** a v roce 2005/06 činil téměř 59 dětí. Průměrný počet tříd na jednu školu byl po celé období od počátku devadesátých let stejný, pohyboval se v rozmezí 2,2-2,3 třídy na školku, v roce 2003/04 se však, opět v důsledku slučování školek, zvýšil na 2,5 třídy na jednu mateřskou školu. Podle vyhlášky ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ze dne 17. prosince 1991 o mateřských školách (35/1992 Sb., § 4) se třída mateřské školy naplňuje do 20 dětí. **Průměrný počet dětí na jednu třídu se však od tohoto roku až do současnosti pohybuje v rozmezí 21-23 dětí.**¹⁷ V prosinci roku 2004 došlo ke změně ve vyhlášce o předškolním vzdělávání, kde nyní stojí, že třída mateřské školy se naplňuje do počtu 24 dětí (14/2005 Sb., §2). Po celé období mezi lety 1989/90 a 2005/06 připadají na **jednu třídu zhruba dvě učitelky, na jednu učitelku pak připadá nejčastěji 12 dětí.** Průměrný počet učitelek na jednu mateřskou školu se mezi roky 1989/90 a 2002/03 pohyboval v rozmezí hodnot 4,1-4,4, od roku 2003/04 vzrostl na hodnotu 4,8 učitelky na jednu mateřskou školu, což bylo také způsobeno výrazným nárůstem počtu větších mateřských škol (v roce 2005/06 byl průměrný počet učitelek na jednu školku o něco nižší, tj. 4,5).

Co se týče věkového složení učitelek mateřských škol,¹⁸ tvoří největší skupinu ženy ve věku 30-39 let (33,8 %) a 40-49 let (34,4 %). Učitelky ve věku do 20 let a 20 - 29 let, tj. v období po ukončení školy, tvoří pouze něco málo přes 8 %. Takto nízký podíl učitelek nejmladší věkové kategorie souvisí zejména s celkovým odlivem mladých učitelů ze školství [MŠMT, 2000].

¹⁷ Uvedené průměrné počty ovšem nezohledňují velikost mateřských škol. Více naplněné bývají mateřské školy ve větších městech, zatímco v malých okrajových obcích může být zapsáno dětí méně [MŠMT, 2000].

¹⁸ Poslední dostupné údaje z databáze ÚIV jsou za rok 1999.

Tabulka 1.8 Poměrové ukazatele za mateřské školy ve školním roce 1989/1990 až 2005/2006

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97
prům. počet učitelek na školku	4,3	4,4	4,3	4,4	4,2	4,2	4,3	4,4
prům. počet učitelek na třídu	2,0	2,0	2,0	2,0	1,9	1,9	1,9	1,9
prům. počet dětí na učitelku	12,4	11,0	10,8	10,9	12,1	12,2	11,9	11,5
prům. počet dětí na školku	53,9	48,0	46,4	47,7	50,2	51,8	51,5	50,0
prům. počet dětí na třídu	24,6	21,7	21,2	21,3	22,7	22,9	22,7	22,0
prům. počet tříd na školku	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,3	2,3	2,3

	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06
prům. počet učitelek na školku	4,2	4,2	4,1	4,1	4,1	4,2	4,8	4,8	4,5*
prům. počet učitelek na třídu	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,7*
prům. počet dětí na učitelku	11,9	12,0	11,9	11,8	11,8	12,0	12,1	12,2	13,1*
prům. počet dětí na školku	50,0	50,2	49,2	48,4	49,0	50,2	58,0	58,7	58,7
prům. počet dětí na třídu	22,2	22,4	22,3	22,2	22,3	22,7	22,9	23,1	23,1
prům. počet tříd na školku	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,5	2,5	2,5

Zdroj: Databáze ÚIV; Vývojová ročenka školství v České republice 2000/01 - 2005/06. ÚIV, Praha: 2006;

* vlastní výpočet

Nejvíce dětí na jednu školu nacházíme v mateřských školách veřejných (58,9 dětí), nejméně ve školkách církevních (43 dětí).¹⁹ Vzhledem k tomu, že církevní školky jsou v průměru menší, připadá na jednu církevní školku méně tříd (1,8 třídy) než na školky veřejné (2,5 třídy) a soukromé (2,4 třídy). Ve školkách církevních je však v průměru nejvíce dětí v jedné třídě (23,7 dětí), nejméně dětí ve třídě je naopak ve školkách soukromých (21,1 dětí). V těch připadá na jednu učitelku nejméně dětí, nejvyšší průměrný počet učitelek na třídu je ve školkách církevních a nejvyšší průměrný počet učitelek na školku je, vzhledem k tomu, že jsou tyto školky největší, ve veřejných školkách (viz tabulka 1.9).

Tabulka 1.9 Poměrové ukazatele za mateřské školy ve školním roce 2004/2005 - podle zřizovatele

	veřejné	soukromé	církevní	celkem
prům. počet učitelek na školku	4,8	4,5	3,9	4,8
prům. počet učitelek na třídu	1,9	1,9	2,1	1,9
prům. počet dětí na učitelku	12,2	10,9	11,1	12,2
prům. počet dětí na školku	58,9	49,6	43,0	58,7
prům. počet dětí na třídu	23,1	21,1	23,7	23,1
prům. počet tříd na školku	2,5	2,4	1,8	2,5

Zdroj: Databáze ÚIV

Docházka dětí do mateřské školy je nepovinná, její **návštěvnost je však vysoká**. Vzhledem ke skutečnosti, že školky navštěvuje stále větší podíl dětí nejen ve věku nad pět let, ale také mladších než tři roky, přesahuje podíl dětí navštěvujících mateřské školy na populaci dětí ve věku 3-5 let od roku 2001/02 100 %. Rodičům takto malých dětí mateřské školy patrně z části suplují funkci jeslí, jejichž početní stav byl v průběhu devadesátých let výrazně redukován. Nejvyšší účast v předškolních zařízeních je setrvala u dětí pětiletých, z jejichž celkového počtu navštěvuje mateřské školy v současnosti 96,3 %, a za posledních několik let též u dětí čtyřletých (90,4 % v roce 2005/06). Poměrně vysoký je i podíl tříletých

¹⁹ Nutno však zdůraznit, že se opět jedná o průměrné počty, tudíž některé školky se mohou od tohoto průměru více či méně odlišovat.

děti navštěvujících MŠ (v roce 2003/04 dokonce 80 %), stejně jako více jak čtvrtinový podíl (26 %) dětí dvouletých, tedy v mladším než „školkovém“ věku (viz tabulka 1.11).

T a b u l k a 1.10 Počty dětí v mateřských školách ve školním roce 1996/1997 až 2005/2006 - podle věku

věk	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06
mladší než 3 roky	12 935	10 475	12 826	15 238	18 712	20 043	21 996	22 661	24 321	23 849
3leté	66 810	61 822	58 285	59 829	63 172	65 057	68 461	70 477	69 654	69 519
4leté	98 127	99 917	95 360	84 986	82 242	81 865	81 884	81 815	82 811	82 369
5leté	115 839	110 324	111 126	104 240	91 393	87 020	85 590	84 385	83 608	85 883
starší než 5 let	23 448	24 970	25 259	25 899	24 319	22 453	20 928	21 153	20 093	20 563
celkem	317 159	307 508	302 856	290 192	279 838	276 438	278 859	280 491	280 487	282 183

Zdroj: Databáze ÚIV

T a b u l k a 1.11 Podíl dětí v mateřských školách v jednotlivých věkových kategoriích populace ve školním roce 1996/1997 až 2005/2006

věk	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06
mladší než 3 roky	12,2%	11,0%	14,3%	16,9%	21,3%	22,9%	25,0%	25,3%	26,8%	25,5%
3leté	55,7%	58,4%	61,0%	66,5%	71,4%	73,2%	77,6%	80,1%	78,3%	75,0%
4leté	81,3%	83,2%	90,0%	89,0%	93,0%	92,4%	92,4%	94,4%	95,0%	90,4%
5leté	90,2%	91,4%	92,5%	98,4%	97,4%	95,6%	96,7%	96,2%	95,9%	96,3%
starší než 5 let	18,4%	19,4%	20,9%	21,5%	24,3%	23,8%	24,0%	25,0%	23,8%	23,3%

Zdroj: Databáze ÚIV, ČSÚ

Čtvrtinový podíl dětí starších pěti let způsobuje do značné míry to, že v České republice je poměrně vysoké průměrné procento odkladů školní docházky. V posledních třech letech 20. stol. mělo **přibližně každé sedmé dítě odloženou školní docházku.**²⁰ Vyrůstající podíl dětí starších než 6 let v mateřských školách napovídá o dalším rozšíření odkladů. Jejich nejčastějšími důvody jsou psychická, sociální nebo fyzická nezralost či zdravotní postižení dítěte. Děti s odloženou školní docházkou jsou přednostně zařazovány do mateřských škol (celodenně nebo polodenně), kde se s dítětem pracuje podle individuálního výchovného programu jeho rozvoje a je mu věnována zvláštní pozornost.

Děti se speciálními vzdělávacími potřebami jsou zařazovány do specializovaných nebo speciálních tříd mateřských škol či integrovány do běžné mateřské školy. Rodičům i učitelkám mateřských škol jsou nabízeny přednášky, konzultace a instruktáže. Příkladem pomoci dětem ze sociálně znevýhodněného prostředí jsou přípravné třídy určené zejména dětem romským. Vzdělávání těchto dětí v přípravných třídách organizují školské úřady pod gescí ministerstva školství. Návštěva je zcela dobrovolná a i přes podporu romských občanských sdružení je zájem rodičů malý [MŠMT, 2000]. Ve školním roce 2005/06 navštěvovalo **přípravné třídy pro děti se sociokulturním znevýhodněním pouze 1 441 dětí.**

²⁰ Není-li dítě po dovršení šestého roku věku tělesně nebo duševně přiměřeně vyspělé a požádá-li o to písemně zákonný zástupce dítěte, odloží ředitel školy začátek povinné školní docházky o jeden školní rok, pokud je žádost doložena doporučujícím posouzením příslušného školského poradenského zařízení a odborného lékaře. Začátek povinné školní docházky lze odložit nejdéle do zahájení školního roku, v němž dítě dovrší osmý rok věku (Školský zákon 561/2004 Sb., § 37).

Tabulka 1.12 Děti v předškolních zařízeních, podíl na populaci 3-5letých dětí ve školním roce 1989/1990 až 2005/2006

	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97
předškolní výchova celkem	400 647	357 730	328 983	331 936	338 499	345 554	340 893	324 316
podíl dětí v předškolním vzdělávání na populaci 3-5letých	98,7%	91,3%	84,7%	86,6%	88,4%	90,7%	90,4%	87,8%
mateřské školy	395 164	352 139	323 270	325 735	331 509	338 119	333 433	317 159
podíl na populaci 3-5letých	97,4%	89,9%	83,3%	84,9%	86,6%	88,7%	88,4%	85,9%
speciální mateřské školy	5 483	5 591	5 713	6 201	6 990	7 435	7 510	7 157
podíl na populaci 3-5letých	1,4%	1,4%	1,5%	1,6%	1,8%	2,0%	2,0%	1,9%
přípravné třídy pro děti se sociokulturním znevýhodněním	-	-	-	-	-	-	-	-

	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06
předškolní výchova celkem	314 354	310 437	297 846	287 511	284 053	286 139	288 164	287 789	283 624
podíl dětí v předškolním vzdělávání na populaci 3-5letých	90,7%	96,5%	97,2%	98,6%	103,0%	106,3%	108,0%	106,8%	103,9%
mateřské školy	307 508	302 856	290 192	279 838	276 438	278 859	280 491	280 487	278 480
podíl na populaci 3-5letých	88,7%	94,2%	94,7%	96,0%	100,2%	103,5%	105,1%	104,1%	102,0%
speciální mateřské školy	6 869	6 524	6 438	6 309	6 148	6 091	5 849	5 743	3 703
podíl na populaci 3-5letých	2,0%	2,0%	2,1%	2,2%	2,2%	2,3%	2,2%	2,1%	1,4%
přípravné třídy pro děti se sociokult. znevýhodněním	-	1 237	1 425	1 364	1 467	1 489	1 824	1 559	1 441

Zdroj: Databáze ÚIV, ČSÚ

Do mateřských škol se však daří umístit stále méně dětí, jejichž rodiče o to požádají. Nejlepší šance na umístění do MŠ za posledních šestnáct let byly na počátku tohoto období, v roce 1991/92, kdy zůstalo neuspokojeno 1 570 žádostí. V roce 2006 dosáhl počet **nevyřízených žádostí o umístění dítěte v mateřské škole počtu 9 570. Je to sice méně než v „rekordním“ školním roce 1994/95, kdy jich bylo 21 892 (viz příloha 1, tabulka IV), ale je to více než čtyřnásobek proti roku 2000.**

1.2.3 Regionální rozložení mateřských škol

Pokud se zaměříme na rozdíly v počtech mateřských škol a dětí v nich zapsaných podle krajů, je třeba zohlednit velikost příslušného kraje, respektive celkový počet dětí v předškolním věku (tj. ve věku 3-6 let) v příslušném kraji. **Nejvyšší procento dětí navštěvujících mateřské školy ze všech dětí ve věku 3-6 let má v současnosti (data za školní rok 2004/05) Olomoucký a Jihočeský kraj (oba 83,2 %), nejméně dětí navštěvuje školky v Ústeckém (70,9 % dětí ze všech dětí ve věku 3-6 let) a Karlovarském kraji (72,8 % dětí).** Nejvíce mateřských škol na 1 000 dětí předškolního věku připadá v Pardubickém kraji (16,6 školek), nejméně v hlavním městě Praze (8,9 školek). To ovšem neznamená, že by například v Praze byl nedostatek míst v mateřských školách, neboť zejména ve velkých městech je nižší počet zařízení kompenzován jejich větší velikostí. Průměrný počet dětí navštěvujících jednu mateřskou školu je, a byl i po celé období od roku 1991/92, v krajském srovnání zdaleka nejvyšší právě v hlavním městě (90,1 dětí v roce 2004/05). Vysoký průměrný počet dětí na jednu školku má od roku 2003/04, kdy došlo k nárůstu počtu větších mateřských škol, také Moravskoslezský (72,7) a Ústecký kraj (68,3), nejméně dětí na školku

připadá od roku 2003/04 v Pardubickém kraji (48,5). K největšímu meziročnímu nárůstu mezi lety 2002/03 a 2003/04 došlo v Moravskoslezském kraji, kde se zvýšil průměrný počet dětí na jednu školu o téměř 16 dětí (viz příloha 1, tabulka III).

Tabulka 1.13 Podíl dětí, navštěvujících mateřskou školu, ze všech dětí ve věku 3-6 let a počet mateřských škol na 1 000 dětí ve věku 3-6 let ve školním roce 2004/2005 (stav k 30.9.2004) - podle krajů

	podíl dětí	počet mateřských škol
Hlavní město Praha	80,4%	8,9
Středočeský kraj	76,2%	15,1
Jihočeský kraj	83,2%	13,2
Plzeňský kraj	78,4%	13,6
Karlovarský kraj	72,8%	12,3
Ústecký kraj	70,9%	10,4
Liberecký kraj	77,4%	13,1
Královéhradecký kraj	79,9%	15,2
Pardubický kraj	80,6%	16,6
Vysočina	80,3%	15,1
Jihomoravský kraj	80,5%	16,1
Olomoucký kraj	83,2%	15,8
Zlínský kraj	80,4%	14,7
Moravskoslezský kraj	75,1%	10,3
Česká republika	78,3%	13,3

Zdroj: Databáze ÚIV, ČSÚ

Největší mateřské školy v České republice, při podrobnějším třídění podle okresů, jsou v okrese Most (jednu školku navštěvuje průměrně 144,6 dětí), Chomutov (105,5 dětí) a Ostrava-město (103,3 dětí), naopak v průměru nejméně dětí připadá na jednu školku v okresech Vyškov (37,7 dětí), Rakovník (37,8) a Znojmo (39,6) (viz příloha 1, tabulka VII).

Nejvyšší podíl dětí navštěvujících mateřské školy ze všech dětí ve věku 3-6 let v příslušném okrese mají okresy Pelhřimov (88,5 %), Kroměříž (88,3 %), Písek (86,8 %) a Semily (86,6 %), nejnižší procento dětí navštěvujících školky je v okresech Most (63,4 %), Teplice (65,3 %) (tj., jak již bylo výše řečeno, v Ústeckém kraji) a v okrese Praha-Západ (64,2 %). V některých okresech přesahuje podíl dětí navštěvujících mateřské školy ze všech dětí příslušného věku 100 % (jedná se především o děti ve věku 5 let), což je patrně způsobeno tím, že v příslušných okresech navštěvují školky i děti z okresů sousedních. Toto se týká například okresu Pelhřimov, kde navštěvuje mateřské školy 108,3 % dětí ve věku 5 let ze všech dětí ve věku 5 let v okrese (do tohoto okresu pravděpodobně dojíždějí děti ze sousedního okresu Jihlava) (viz příloha 1, tabulka IX).

Podrobné údaje o počtech mateřských škol, počtech dětí v mateřských školách a průměrných počtech dětí na jednu mateřskou školu podle krajů a okresů, o počtech nevyřízených žádostí o umístění v mateřské škole podle krajů, dále o počtech dětí v mateřských školách podle věku a okresů a také o podílu dětí v mateřských školách v jednotlivých věkových kategoriích populace podle okresů jsou k dispozici v tabulkách I až IX v příloze 1.

1.2.4 Speciální mateřské školy

V období poválečných čtyřiceti let byly děti s nejrůznějším zdravotním postižením vzdělávány odděleně od zdravých dětí. Rokem 1989 byly zahájeny velké změny v oblasti

péče o zdravotně postižené děti, které směřují k jejich systematické integraci do společnosti jejich vrstevníků. V minulých letech došlo k výraznému rozvoji jak státních, tak zejména nestátních organizací zajišťujících péči o děti se speciálními vzdělávacími potřebami. V této oblasti dominují zvláště speciální mateřské školy.

Speciální mateřská škola slouží **dětem od tří do šesti let s mentálním, smyslovým či tělesným postižením** (s vadami zraku, sluchu, řeči aj.) a **dětem zdravotně oslabeným**. Tyto mateřské školy jsou zřizovány jako vzdělávací instituce s celodenní, polodenní nebo internátní formou péče. Ve speciálních mateřských školách jsou současně zřizovány i speciální třídy pro děti s odlišnými typy postižení nebo speciální třídy pro děti s více vadami. Stále však přibývá speciálních tříd při běžných mateřských školách a individuálně integrovaných dětí v běžných mateřských školách. Speciální mateřské školy zřizuje ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, výjimečně obec (se souhlasem MŠMT ČR), speciální mateřské školy při zdravotnických zařízeních zřizuje školský úřad.

Koncepce speciálních mateřských škol vychází z koncepce běžných mateřských škol. Má však své specifické odlišnosti odrážející problematiku zdravotního postižení i situaci rodin, kde tyto děti žijí. Základní zásadou současné předškolní pedagogiky je zachovat co nejdéle přímý vliv rodiny na vývoj dítěte. Síť speciálních mateřských škol je v České republice dlouhodobě stabilizována. Jedná se o státní zařízení se speciálně rozšířenou vzdělávací nabídkou a několik speciálních soukromých a církevních mateřských škol. Postupně je snižován počet internátních mateřských škol, jejichž kapacit je využíváno prioritně pro zřizování poradenských speciálně pedagogických center pro zdravotně postižené, středisek pomoci v krizových situacích a klubů pro rodiče dětí se zdravotním postižením [MŠMT, 2000].

Počet speciálních mateřských škol vzrostl mezi školními roky 1989/90 a 1996/97 ze 177 na 262, poté poklesl na **současných 117 škol s 323 třídami, které navštěvuje 3 703 dětí** (ve školním roce 2005/06). Tyto děti představují 1,4 % ze všech dětí navštěvujících některou z mateřských škol v daném roce. Většina speciálních škol je veřejných - 85 %, soukromé školy tvoří 11 % ze všech speciálních mateřských škol a školy církevní tvoří pouze 4 %. V posledních letech se zde podíl veřejných MŠ snížil.

1.3 Shrnutí

Pokud jde o mateřské školy, kvantitativní změny nevedly ke snížení předpokladů pro kvalitní plnění úlohy MŠ v jejich vzdělávacích, výchovných a zabezpečovacích funkcích (tabulka 1.14) vzhledem k tomu, že do značné míry korespondovaly s početním poklesem počtu dětí příslušných věkových kohort. **Převís poptávky nad nabídkou míst v mateřských školách** nebyl v celkovém pohledu nijak velký, ale situace se ztlačila v posledních letech. Projevilo se to poklesem podílu 3-4letých dětí navštěvujících MŠ v rámci této věkové skupiny (tabulka 1.11) a zvyšujícím se počtem odmítnutých žádostí (tabulka IV v příloze).

Podstatně horší z ryze kvantitativního pohledu je nabídka institucionální denní péče o děti do 3 let věku. Tato péče se stala prakticky exkluzivní záležitostí hned na počátku 90. let vzhledem k odstranění státní finanční podpory (podle nepřímých zdrojů v 80. letech dosahující vysokých nákladů na jeselskou péči).

V následující části se blíže podíváme, jak korespondovala nabídka péče v jeslích a mateřských školách s rodičovskými představami o nejlepších formách zaopatření dětí (zejména) ve vztahu k zaměstnanosti rodičů.

T a b u l k a 1.14 Porovnání poměrových ukazatelů od osmdesátých let 20. století do současnosti

	1980/81	1989/90	1999/2000	2004/05	2005/06**
prům. počet učitelek na školku	4,2	4,3	4,1	4,8	4,5*
prům. počet učitelek na třídu	1,9	2,0	1,9	1,9	1,7*
prům. počet dětí na učitelku	14,9	12,4	11,9	12,2	13,1*
prům. počet dětí na školku	62,7	53,9	49,2	58,7	58,7
prům. počet dětí na třídu	29,0	24,6	22,3	23,1	23,1
prům. počet tříd na školku	2,2	2,2	2,2	2,5	2,5

Zdroje: Statistické ročenky České republiky, Statistická ročenka školství 2005/2006, Databáze ÚIV

** vlastní výpočty dostupných dat*

*** změna metodiky výpočtů ÚIV*

2. Dostatečnost sítě zařízení denní péče o děti předškolního věku

V této části předkládáme analýzu dat výběrových šetření, která v posledních letech nějakým způsobem zjišťovala zájem o zařízení denní péče o děti předškolního věku, jejich dostupnost a spokojenost rodičů s jejich službami. Záměrem je doplnit statistická data o kvalitativní a individuální aspekty této formy podpory rodin s malými dětmi a s převážně zaměstnanými rodiči. Statistická data plně neumožňují zhodnotit vztah nabídky a poptávky institucionálních forem denní péče o děti, protože poptávka se jimi v podstatě nezjišťuje. Výjimkou jsou celkové počty neuspokojených žádostí o mateřské školy. Ani ty však nejsou tříděny tak, aby bylo možno zjistit skutečné důvody nepřijetí zdůvodněného nedostatkem míst v MŠ (např. děti kterého věku nebo jakého rodinného zázemí jsou častěji nepřijaty). V případě jeslí je poptávka prakticky skrytá, protože při jejich zanedbatelném počtu a soustředění do velkých obcí rodiče v zásadě nemají možnost svůj zájem formálně projevit.

Ani výběrová šetření nemohou tuto mezeru zaplnit. Mohou ale obohatit celkový obraz o podpoře rodin s malými dětmi při naplňování „výchovných“ potřeb dětí a současně uspokojení „mimorodičovských“ zájmů rodičů těchto dětí, především jejich profesních aspirací. V moderním pojetí placená denní péče o malé děti ovšem nemusí být chápána pouze ve své ochranné a výchovné funkci vůči dětem plně zaměstnaných rodičů (nikoliv nutně obou na plný pracovní úvazek). Měla by podporovat i ty rodiče, kteří chtějí volit flexibilnější uspořádání denního a týdenního času, např. tak, že u nich převažuje celodenní péče o děti, ale je kombinována s (nepravidelnou) výdělečnou činností a dalším vzděláváním několikrát za měsíc. Takový životní styl rodičů malých dětí je zatím výjimečný a reprezentativní data jej nemohou zachytit, podle názorů rodičů je však možno částečně odvodit potenciální zájem o „netradiční“ časové rozvrhy rodičů malých dětí.

Data výběrových šetření především ilustrují preference rodičů při volbě různých forem péče o jejich malé děti a popisují jejich zkušenosti s možností realizovat tyto preference, stejně jako jejich hodnocení kvality využívané péče.

2.1 Využívání mateřských škol a jeslí

Počty mateřských škol i dětí v nich za posledních zhruba 15 let výrazně poklesly, není však jednoznačně zjištěno, jaký podíl na tomto trendu má pokles porodnosti, snížení zájmu o MŠ nebo pokles nabídky v důsledku sníženého zájmu investorů a provozovatelů. Jen částečně mohou na tuto otázku odpovědět výběrová šetření, v nichž jsme zjišťovali zájem o MŠ pro děti příslušného věku, a to současně se zjišťováním zájmu o institucionální denní péči o děti celkově a o alternativní formy denní péče o děti různého věku. Podle statistických údajů o růstu neuspokojených žádostí o přijetí dětí do MŠ to vypadá, že na poklesu počtu dětí v MŠ má velký podíl nezájem investorů a organizátorů, kteří z různých ekonomických či organizačních příčin snižují nabídku. **Ve výzkumech deklarovaný zájem rodičů o zabezpečení dětí se však nezdá být zdrojem převisu poptávky nad nabídkou.** Pracujeme ovšem s celkovými čísly a rozdíly mohou být v obcích různé velikosti, v různých regionech, příp. i z hlediska dětí různého věku.

Pokud jde o vliv věku dětí, nemalou změnu mohlo přinést **zrušení poplatků za děti v posledním ročníku MŠ zřizovaných státem** platné od ledna 2005. Těmto dětem je přiznávána přednostní docházka,²¹ zvláště jde-li o děti s odloženou školní docházkou (viz předchozí část). Tato změna se skutečně projevila **vzrůstem počtu dětí pětiletých a starších** ve školním roce 2005/06 oproti předchozímu roku, jejich podíl nicméně vzrostl pouze 0,7 procentního bodu. Pokud si přesto položíme otázku, zda se současně zhoršila dostupnost pro

²¹ Školský zákon, zák.č. 561/2004 Sb., § 34, odst. 4.

mladší děti, protože školek a tříd dále ubylo, lze hledat odpověď ve statistice i výběrovém šetření ÚIV [Rychlá šetření, 3/2006]. Evidované neúspěšné žádosti nám nepomohou, protože nejsou tříděny podle věku dětí žadatele. Podle statistických dat došlo v prvním roce platnosti výše zmíněného opatření k nepatrnému poklesu podílu dětí ve věku do tří let mezi všemi dětmi umístěnými v MŠ - o 0,2 procentního bodu [podle Vývojová ročenka, 2006]. Podíl 3-4letých dětí navštěvujících MŠ ve školním roce 2005/06 oproti předchozímu klesl také nepatrně - o 0,6 procentních bodů na 53,8 %. Podle dokumentu „Rychlá šetření 3/2006“ 65 % mateřských škol zachycených ve výběrovém šetření přijalo ve školním roce 2006/07 nové děti ve věku do 3 let (ve 21 % MŠ se žádné takové nehlásilo). Tzn. že bereme-li v úvahu jen MŠ, do kterých se takové děti hlásily, pak 83 % z nich vyhovělo všem (40 %) nebo některým (43 %) žádostem. Pokud nebylo vyhověno všem, pak při výběru hrál roli fakt, zda matka nastoupila do zaměstnání nebo se zohledňovala zvláštní kritéria vymezená jednotlivými MŠ.²² Zde však někdy nastává matkám problém typu „co bylo dříve, slepice nebo vejce“ - jak si mají domluvit nástup do zaměstnání bez jistoty přijetí dítěte do MŠ nebo přesvědčit vedení MŠ, že mají závazně slíbené pracovní místo. Věc je dále komplikována tím, že do školek se převážně nastupuje k 1. září (matka má ale např. šanci nastoupit od října). Zdánlivě objektivní a spravedlivé kritérium se v individuálních případech jeví jako neřešitelná bariéra a v tomto smyslu jako diskriminující.

Podle týchž dat ze všech dětí ve věku 3-5 let, nově se ucházejících o místo v mateřské škole, jich tato zařízení ve školním roce 2006/07 v průměru přijala pouze zhruba polovinu. Jen necelá pětina (18 %) MŠ přijala všechny nově přihlášené děti tohoto věku.²³ Mnohé školky (68 %) uplatňovaly různá kritéria pro výběr 3-5letých přijatých dětí, která si vynucuje současný dramaticky rostoucí převis poptávky. Jejich přehled podle četnosti výskytu je takovýto [Rychlá šetření, 3/2006]:

- trvalé bydliště na území obce nebo městské části - 54 %
- oba rodiče zaměstnaní - 42 %
- docházka sourozence do stejné MŠ - 37 %
- požadovaná délka docházky (počet hodin denně nebo počet dní v měsíci) - 25 %
- jiná kritéria - 22 %
- sociální situace v rodině (např. nutnost snížit úplatu za příslušné dítě ze sociálních důvodů) - 14 %
- státní občanství ČR nebo EU u dítěte, pobytový status rodičů (povolení k trvalému pobytu v ČR, azylant apod.) - 7 %

Pokles úspěšnosti přijetí do mateřské školy nabývá v posledních letech až varovných rozměrů. Může se na tom podílet řada faktorů - např. vzrůst zájmu o pobyt v MŠ na část dne (v souvislosti se změnami v zákoně o státní sociální podpoře od roku 2006²⁴), zvyšující se celkové počty žadatelů nebo zvýšení počtu dětí ve věku nad 5 až do 6 let, které mají jakési

²² Citace z dokumentu Rychlá šetření 3/2006 (s.6): „Téměř třetina ředitelů uvedla, že pro školní rok 2006/07 přijímala všechny přihlášené děti ve věku do 3 let, které splňovaly zákonné podmínky (§ 50 zákona č. 258/2000 Sb.). Necelá čtvrtina respondentů přijala pouze děti mladší než 3 roky, jejichž matky nastoupily či nastoupí do zaměstnání. Přes 13 % ředitelů nepřijalo žádné dítě mladší než 3 roky, přičemž většina z nich může nastoupit do mateřské školy ihned po dovršení 3 let. Do 21 % mateřských škol žádné takové dítě nebylo přihlášeno.“

²³ Citace z téhož materiálu (s. 8):

	podíly přijatých z nově přihlášených dětí ve věku od 3 do 5 let							celkem
	žádné	1-20 %	21-40 %	41-60 %	61-80 %	81-99 %	všechny	
absol. počet	47	450	574	253	209	225	379	2137
%	2,2	21,1	26,9	11,8	9,8	10,5	17,7	100,0

²⁴ Tím je míněna možnost dávat dítě starší 3 let do MŠ na 4 hodiny denně bez ztráty nároku na rodičovský příspěvek.

“přednostní právo“, příp. tlak na přijímání dětí mladších tří let vzhledem k absenci jeslí v mnoha lokalitách.²⁵

Současná sociologická šetření ukazují, že pod společným vlivem omezené dostupnosti jeslí a podobných zařízení a rozšiřujících se názorů, že nejmenší děti mají být vychovávány především v úzkém rodinném kruhu, zejména matkou, se v tomto duchu utvářejí rodičovské preference ohledně zabezpečení denní péče o malé děti. Podle dat výzkumu RZV06 (viz seznam datových zdrojů) preferují rodiče ještě pro děti ve věku od dvou do tří let domácí celodenní péči (73 % matek z neúplných rodin, 63 % matek a 75 % otců z úplných rodin). Zejména je požadována péče zajišťovaná matkou.²⁶ Jen 4 % dotázaných považují za nejlepší využívat MŠ. Pokud jde o děti ve věku 3-4 roky, preferuje MŠ třetina matek i otců. U dětí starších čtyř let se už za optimální formu denní péče převážně považuje instituce MŠ (tuto preferenci vyjádřilo 64 % otců a 70 % matek z úplných rodin a 67 % matek z NUR). Ve výpovědích o reálné situaci zhruba 65 % rodičů udává, že jejich nejmladší dítě starší 4 let navštěvovalo MŠ.

V tomto výzkumu byly deklarované preference způsobů péče o nejmenší děti porovnávány s tím, jaká forma péče byla ve stejných rodinách skutečně využívána (pro jednoduchost a aktuálnost jsme se ptali na způsob péče o nejmladší dítě). Je nutno vzít v úvahu, že preference vyjadřují jakýsi žádoucí ideální stav, který je v praxi korigován potřebami rodiny - např. nutností výdělečné činnosti matky navzdory nízkému věku nejmladšího dítěte nebo využitím výhodné nabídky zaměstnání, kterou matka dostala v době, kdy by jinak ještě pečovala o své dítě apod.²⁷ Přesto byl zjištěn poměrně vysoký soulad mezi přáním a realitou. Např. zhruba dvě třetiny rodin, které mají dítě ve věku nad 4 roky, dávají své dítě do MŠ, což je téměř shodný podíl, jako je přání rodičů (podle tabulky 2.1). U mladších dětí bývá podíl těch, které navštěvují jesle nebo MŠ mírně vyšší, než vyjadřují deklarované preference.

Preference ovšem nejsou totožné s poptávkou, která závisí nejen na ideálních představách, ale i na reálných možnostech. Podíl rodičů - zájemců o denní péči o děti v mateřské škole je nepochybně vyšší než podíl rodičů deklarujících preference kolektivní péče o děti (naše zjištění se týká právě těchto preferencí, a tedy nevypovídají přímo o reálné poptávce²⁸).

²⁵ Z matematického hlediska mají vliv i velké počty „odmítaných“ dětí v menších lokalitách, a tedy v menších školkách, kde procentuální podíl zní dramatičtěji, než by tomu bylo v absolutních číslech.

²⁶ Pro celodenní péči otce se vyjádřilo 6 % otců a 10 % matek z úplných rodin, 2 % matek z neúplných rodin (NUR), pro střídavou péči obou rodičů bylo zhruba 9 % rodičů z úplných rodin a 11 % matek z NUR.

²⁷ Tyto faktory se potvrdily jako jedny z nejčastějších důvodů toho, že matka ukončila rodičovskou dovolenou dříve, než plánovala, ve výzkumu ZPD05.

²⁸ Vzhledem k donedávna malému podílu nevyřízených žádostí o MŠ nebylo opodstatněné ptát se na neúspěšné žádosti respondentů, protože počty by nebyly v nevelkém výběrovém souboru (cca 1000 lidí) dostatečné pro spolehlivé širší generalizace.

Tabulka 2.1 Zájem o umístování dětí do jeslí a MŠ a jejich skutečné využívání

ideální způsob *	když má dítě								
	2-3 roky			3-4 roky			nad 4 roky		
	UR		NUR	UR		NUR	UR		NUR
	otec	matka	matka	otec	matka	matka	otec	matka	matka
já sama/sám na RD/v domácnosti	6,1	63,1	73,4	1,6	26,3	37,3	0,8	9,8	12,7
partner na RD/v domácnosti	74,6	9,9	2,2	31,6	5,1	2,7	13,1	2,4	1,4
oba rodiče střídavě	8,6	9,9	11,2	10,2	6,3	0	5,7	1,6	0
prarodiče/jiní příbuzní	5,3	8,7	4,2	14,3	12,2	10,9	11,1	9,1	7,4
jesle/MŠ	3,3	4,8	3,6	37,3	36,9	31,4	63,9	69,7	67,4
najatá osoba	0,8	2,0	2,6	2,5	5,5	5,2	2,9	3,5	4,4
vzájemné hlídání s jinými rodiči/přáteli	1,3	1,6	2,8	2,5	7,7	12,5	2,5	3,9	6,7
	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Tabulka 2.1 - pokračování

skutečný způsob **	když má dítě								
	2-3 roky			3-4 roky			nad 4 roky		
	UR		NUR	UR		NUR	UR		NUR
	otec	matka	matka	otec	matka	matka	otec	matka	matka
já sama/sám na RD/v domácnosti	4,7	79,8	79,9	2,6	37,8	38,4	0,8	15,3	15,9
partner na RD/v domácnosti	82	2,7	1,2	42,4	2,4	0,6	19	1,5	0
oba rodiče střídavě	2,9	1,1	1,7	5,3	1,2	2,5	4,8	3,8	1,1
prarodiče/jiní příbuzní	5,2	10,9	8,5	13,2	14,0	12,6	9,5	6,1	10,4
jesle/MŠ	2,3	3,8	5,6	33,8	38,4	39,2	61,9	68,7	67,9
najatá osoba	0,6	0,5	1,2	0	2,4	2,7	0	3,1	1,8
vzájemné hlídání s jinými rodiči/přáteli	2,3	1,2	1,9	2,7	3,8	4,0	4,0	2,5	2,9
	100	100	100	100	100	100	100	101	100

Pozn.: UR = úplná rodina, NUR = neúplná rodina

* znění otázky v dotazníku: Kdybyste si mohl(a) vybrat a všechny možnosti by byly dostupné, jak byste si představoval(a) nejlepší způsob zajištění péče o Vaše děti v době, než začnou chodit do školy?

** znění otázky v dotazníku: Z uvedených možností vyberte jednu, která odpovídala způsobu, jakým zajišťujete/jakým jste zajišťovali péči o Vaše děti. Pokud jste kombinovali více možností, vyberte tu, která převažovala.

Zdroj: data výzkumu RZV06-Rodina, zaměstnání a vzdělání, empirické sondy II. a V.

Nicméně zde nalézáme jisté diskrepance mezi zjišťovanými názory a situací zobrazenou ve statistických datech, podle nichž dnes zhruba čtvrtina dětí mladších tří let navštěvuje MŠ (viz předchozí část, tabulka 1.11), tedy zdánlivě více, než by odpovídalo preferencím.²⁹ Podle statistik ÚIV tvořily děti mladší než 3 roky v MŠ zhruba okolo 8 % všech dětí v mateřských školách, a to při mírně rostoucím trendu (v roce 2004/05 jich bylo téměř 9 %). Účast dětí předškolního věku je přitom vysoká a nabídka míst zřejmě v zásadě pokrývá poptávku, dnes i díky bezplatné návštěvě v MŠ, umožněné nejstarším dětem. Ve věku 5 a více let chodí do MŠ přes 90 % dětí dané věkové kohorty a tyto děti tvoří okolo 37

²⁹ Je třeba připomenout, že se jednalo o kvótní výběr, takže data nezahrnují reprezentativní vzorek populace rodičů dětí ve věku blížících se třetímu roku (což jsou potenciální zájemci o nástup do MŠ). Zachytit takovou populaci není ani prakticky proveditelné.

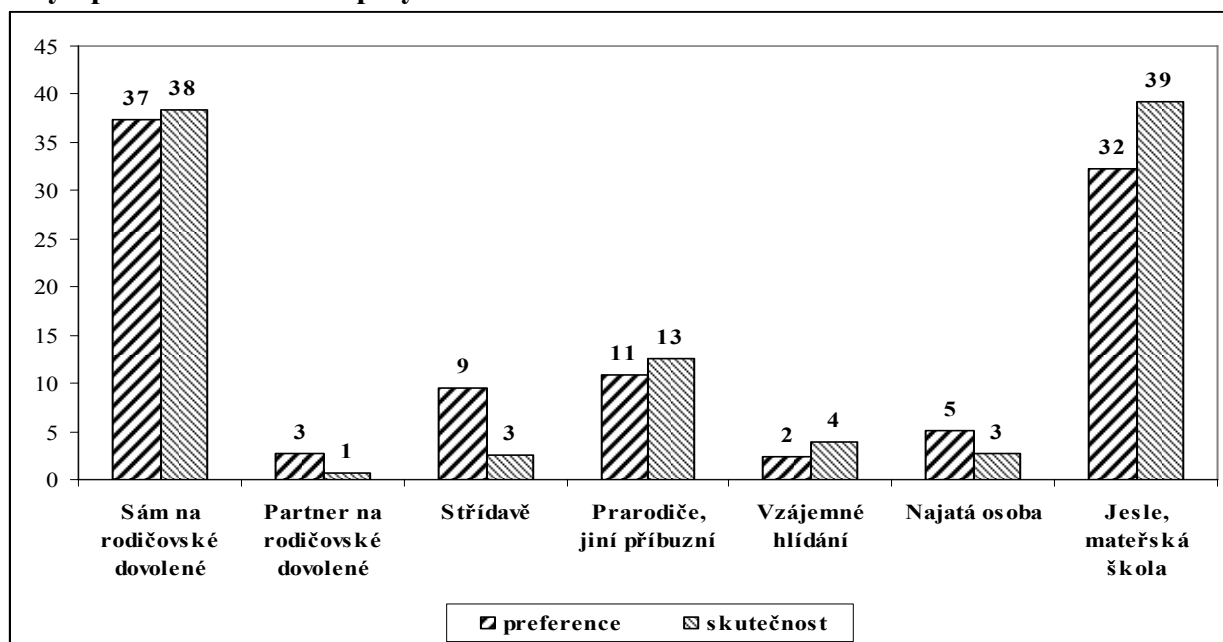
% všech dětí navštěvujících MŠ. Posouzení podílu dětí příslušných věkových ročníků komplikují zmíněné počty dětí mladších a starších, než je oficiální „školkový“ věk, jak bylo zmíněno v první části této zprávy. Vydělíme-li počet dětí ve školkách počtem všech 3-5letých dětí ve stejném období, výsledek od roku 2001 přesahuje 100 % (ve školním roce 2005/06 to bylo 104 %). Podíl dětí ve věku od 3 do (přibližně) dosažení 6 let, navštěvujících MŠ, ze všech dětí daného věku ve skutečnosti dosahuje něco přes 85 %. Ani to se nezdá být v přibližném porovnání s názory rodičů nízký ukazatel.

Přestože zařízení **denní péče pro děti mladší než tři roky** (jeslí apod.) je reálně v celé ČR zanedbatelný počet, stejně jako počet dětí v nich umístěných, (viz kapitola 1.2.1), ani zde se podle dat šetření RZV06 nejeví vztah mezi poptávkou a nabídkou příliš napjatý. Hlavním problémem je neexistence jeslí a podobných zařízení mimo velká města.

Způsob řešení denní péče o malé děti závisí do jisté míry i na rodinném zázemí. Jako příklad zde uvádíme porovnání výpovědí matek z úplných rodin s alespoň jedním dítětem ve věku 3-7 let a matek z neúplných rodin s alespoň jedním dítětem ve věku 4-12 let (grafy 2.1 a 2.2). Oba soubory matek vypovídají o tom, jak byla zabezpečena péče o jejich nejmladší dítě. Především se ukazuje, že umístění dítěte do MŠ je jednoznačně hlavní alternativou zabezpečení celodenní péče samotnou matkou. Je tu však rozdíl mezi ženami z úplných a neúplných rodin. Osamělé matky častěji „nedobrovolně“ využívají mateřské školy, zřejmě s ohledem na nutnost brzy se vrátit k výdělečné činnosti. U žen z úplných rodin naopak častěji vzniká rozpor mezi preferencemi a realitou v případě celodenní péče matky. Ačkoliv tyto matky mají potenciální možnost střídat se s partnerem, zde jejich přání převyšuje realitu.

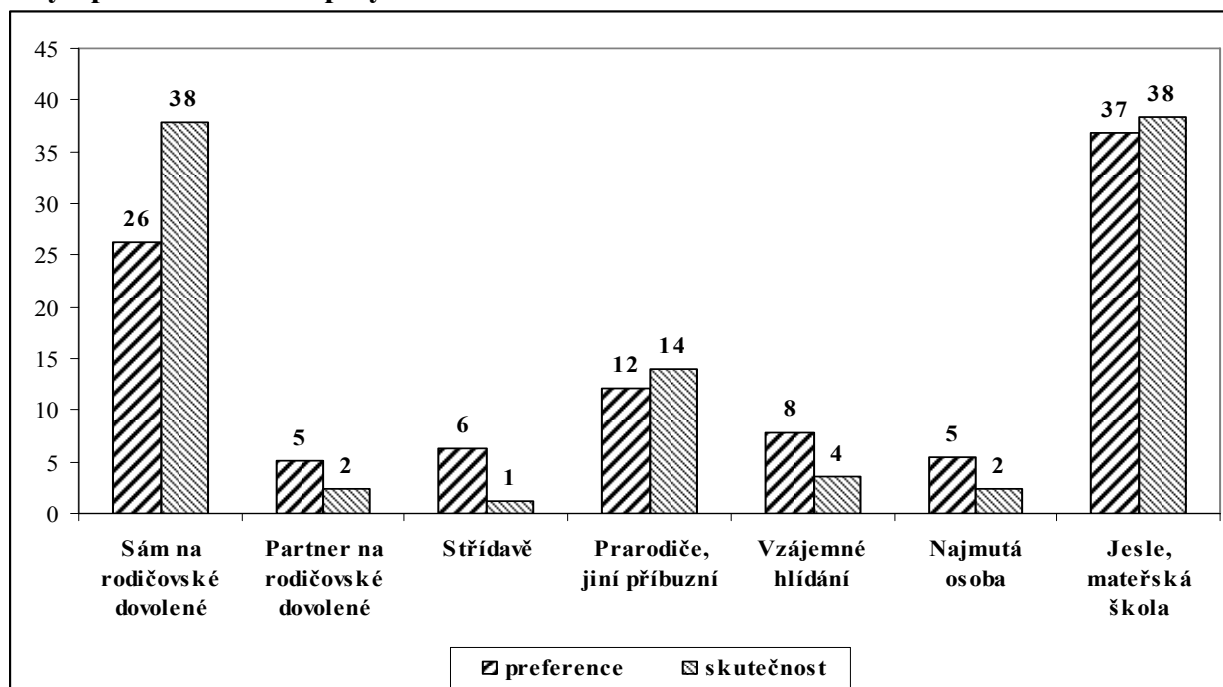
Za pozornost stojí, navzdory relativně nízkým četnostem, zájem o vzájemnou výpomoc s hlídáním dětí, poskytovanou rodiči (přáteli) přibližně stejně starých dětí (což není nutnou podmínkou), a to zejména v případě dětí v mladším „školkovém“ věku (poslední řádek v tabulce 2.1). Může to být jak reakce na nedostupnost školek, tak i projev preference důvěrnějšího prostředí pro děti. Možná zde hraje roli pozitivní zkušenost z mateřských center. V každém případě je důležité, že zde není zájem příliš uspokojen (rozdíly v četnostech v první a druhé části tabulky), což vyvolává otázky po příčinách. Asi je lze hledat v tom, jak je taková varianta péče reálně možná, a to nejspíš z hlediska prostorové blízkosti a zájmu potenciálních účastníků a z hlediska dopadů na hospodaření zúčastněných rodin. Jde o to, zda o takovou variantu mají zájem spíše ti, kdo preferují péči „blízkých osob“ v zájmu dítěte (ekonomické dopady pro ně nebudou tak důležité), nebo ti, jejichž zájem je založen na nedostupnosti zařízení denní péče o děti spojené s potížemi na trhu práce (pro takové by se jednalo spíše o „nouzové řešení“ a jejich zájem by mohl vzrůst v případě nějaké finanční dotace).

G r a f 2.1 Porovnání preferencí a reality v zabezpečení denní péče o děti ve věku 3-4 roky - pohled matek z neúplných rodin

Zdroj: data výzkumu RZV06, empirická sonda V.

G r a f 2.2 Porovnání preferencí a reality v zabezpečení denní péče o děti ve věku 3-4 roky - pohled matek z úplných rodin

Zdroj: data výzkumu RZV06, empirická sonda II.

Mateřskou školu mohou navštěvovat v zákonem definovaném rozsahu také **děti matek (otců) na rodičovské dovolené**. Zákon o státní sociální podpoře v aktuálním znění (zák.č.117/95 Sb.) dovoluje rodiči pobírajícímu rodičovský příspěvek dávat dítě do MŠ na 4 hodiny denně s výjimkou dětí mladších tří let, které mohou docházet do MŠ maximálně 5 (celých) dní za měsíc. V době konání výzkumu ZPD05 platila podmínka 5 dní v měsíci pro všechny děti. Statistická data ÚIV (časové řady na <http://stistko.uiv.cz/virtodd/rada.asp>)

uvádějí, že v roce 2005 bylo podle zmíněného zákona přijato 17 329 dětí v celé ČR. Podle dat ZPD05 využívalo možnost dát dítě do mateřské školy nebo jeslí na 5 nebo méně dní v měsíci při současném pobírání rodičovského příspěvku 39 % žen, jichž se to týkalo (32 % na 5 dní v měsíci, 7 % na méně dní v měsíci). Přitom o tuto možnost neměl zájem poměrně vysoký podíl respondentek - 46 %³⁰ [Kuchařová a kol., 2006: 45]. Bylo chybou, že nebyly zjišťovány důvody nezájmu, kterými mohla být i péče babiček (jiných příbuzných), protože tento údaj zjišťuje svým způsobem poptávku matek (otců) po těchto službách. Nezájem může být způsoben i tím, že žena nemohla najít zaměstnání, jehož výkonu by vyhovovalo zajištění péče o děti v legislativně daném rozsahu 5 dní v měsíci. Kritiku tohoto typu lze slyšet často, zdokumentována spolehlivými daty však není.

Uzákonění povolené docházky do MŠ na 4 hodiny denně rozhodně znamenalo jistý pokrok, nadále však ženám různých profesí, místa bydliště a rodinného zázemí nepomáhá ve stejné míře. Pro některé to v praxi totiž účinným řešením není (např. v případě dlouhé a „drahé“ dojížděky do zaměstnání). Podle dat ÚIV [Rychlá šetření, 3/2006] tvoří děti navštěvující MŠ v takto limitovaném rozsahu nejčastěji 1-20 % všech dětí (ve 2/3 školek), přičemž zhruba 1/5 školek takové děti neměla vůbec. Oba údaje platí bez ohledu na zřizovatele. Zajímavé rozdíly byly zjištěny podle velikosti obce, kdy v největších městech bylo více MŠ bez dětí s omezenou docházkou. Protože se současně jedná o obce s větší nabídkou MŠ, je možné hypotetické vysvětlení, že některé školky spoléhají na vstřícnější přístup jiných MŠ a zájemce o omezenou docházku nepřijímají (mohou k tomu mít ten důvod, že je u nich velký zájem o celodenní pobyt, a tak takovéto zájemce preferují z ekonomických zájmů).

Oproti výběrovým šetřením sledujícím zkušenosti matek (a otců) tedy ukazují jak výzkumy prováděné přímo v MŠ, tak statistická data poněkud odlišný a méně příznivý obrázek o vztahu nabídky a poptávky. **V posledních letech rychle stoupá počet nevyřízených žádostí o přijetí do MŠ.** Jejich porovnání s kapacitou školek ilustruje rostoucí napětí - tab. 2.2 [viz též Ettlrová, 2007]. Tabulka ukazuje, že počet nevyřízených žádostí stoupal či naopak klesal společně s počtem dětí v MŠ celkem a s nárůstem/poklesem podílu dětí v MŠ v populačních ročnících. Toto srovnání je ale jen nepřímým ukazatelem dostupnosti MŠ. Přímější by byl vztah počtu nevyřízených žádostí (tedy nepřijatých dětí) a počtu přijatých dětí k určitému datu. Poslední ukazatel však není k dispozici. Pouze přibližnou a jednorázovou informaci tohoto typu přináší šetření ÚIV [Rychlá šetření, 3/2006], již výše zmíněné na začátku této kapitoly. ÚIV však sleduje počty dětí umístěných během školního roku po 30. září každého kalendářního roku. Z porovnání nevyřízených žádostí a počtu „dodatečně“ přijatých dětí v tab. 2.2 se zdá, že každoroční deficit míst v MŠ se časem vyrovnává pomocí „přirozené“ obměny dětí. Nabízí se např. vysvětlení ztrátou zájmu rodičů o navštěvování MŠ jejich dětmi, změnou rodinné situace (narození sourozence), ztrátou zaměstnání matky (otce) či odchody dětí do speciálních MŠ. Současně však jsou přijímány i děti, které v září daného roku nesplňovaly podmínky určené konkrétní mateřskou školou. Zde se jedná zejména o dovršení tří let u dětí, jimž bylo v září méně a hlásily se do MŠ, kde se tento fakt zohledňuje, či o splnění jiných zohledňovaných podmínek. Míra vyrovnávání se však snižuje, neboť při nárůstu nevyřízených žádostí klesají počty dodatečně přijatých dětí (graf 2.3).

³⁰ Dopočet do 100 % tvoří odpovědi „ne, MŠ/jesle není dostupná v místě bydliště“ (3 %), „ne, v MŠ/jeslích není místo“ (4 %), „tato možnost neexistovala, nepřipadalo v úvahu“ (8 %).

T a b u l k a 2.2 Ukazatele dostatečnosti kapacity mateřských škol

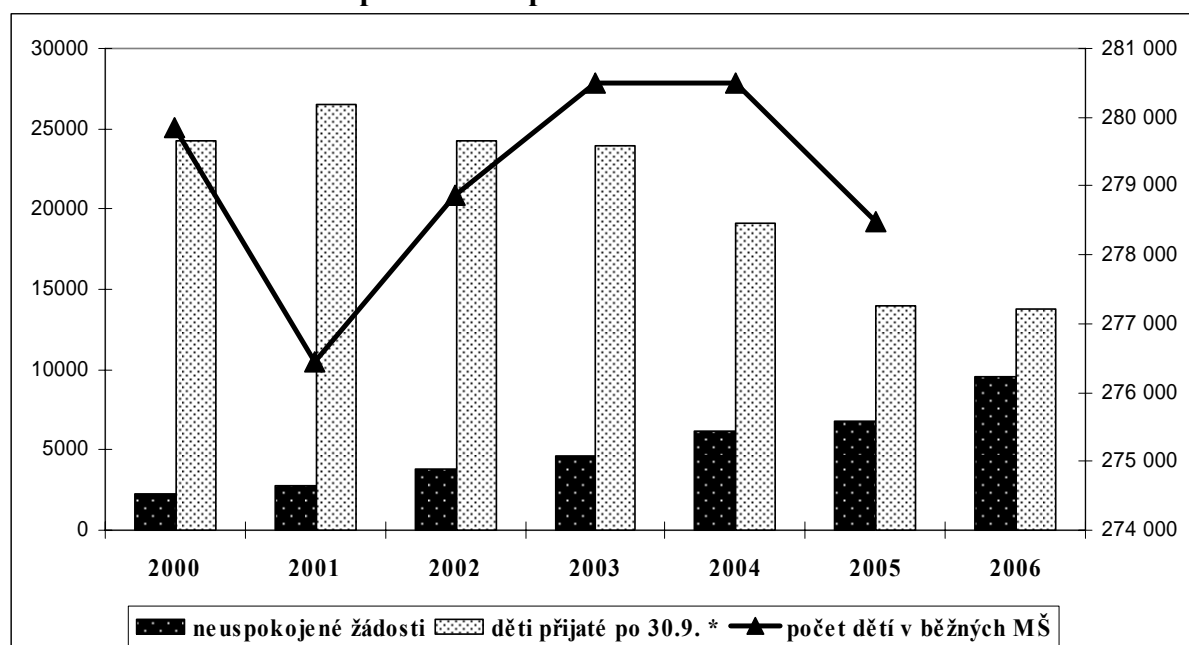
rok	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07
počet dětí v MŠ celkem *	287 511	284 053	286 139	288 164	287 789	283 624	-
podíl dětí v MŠ na populaci dětí 3-5 let	98,6%	103,0%	106,3%	108,0%	106,8%	103,9%	-
počet dětí v běžných MŠ	279 838	276 438	278 859	280 491	280 487	278 480	-
počet neuspokojených žádostí	2 289	2 770	3 813	4 673	6 128	6 810	9 570
poměr neumístěných k počtu dětí v MŠ	0,8	1	1,4	1,7	2,2	2,4	-
děti přijaté po 30.9. **	24 258	26 552	24 288	23 931	19 107	13 948	13 783

* Do roku 2004/05 včetně MŠ při zdravotnických zařízeních (tvořily cca 0,5 % dětí), od roku 2005/06 bez škol při zdravotnických zařízeních.

** Děti, které nebyly uvedeny ve statistickém výkaze za uplynulý školní rok. Stav k 30.9. (následujícího roku, tj. počátečního roku daného sloupce)

Zdroj: Databáze ÚIV

G r a f 2.3 Vývoj počtu neuspokojených žádostí a počtu nástupů do MŠ během školního roku v letech 2000-2006 v porovnání s počtem dětí v MŠ

* Děti, které nebyly uvedeny ve statistickém výkaze za uplynulý školní rok.

Zdroj: Databáze ÚIV

Dostupnost mateřských škol se zhoršuje zejména v některých lokalitách. Data uvedená v předchozí části ukázala regionální rozdíly ve využívání služeb mateřských škol. Naznačila, že údaje o podílu dětí navštěvujících MŠ z počtu dětí příslušné věkové skupiny nemusejí vypovídat jen o dostupnosti školek. Nápadné jsou nízké podíly v krajích s vysokou nezaměstnaností (Ústecký, Karlovarský a Moravskoslezský kraj), v případě Ústeckého kraje též s vysokou porodností³¹ [Demografická ročenka, 2006]. Vysoká porodnost a malý podíl dětí navštěvujících předškolní zařízení se nacházejí také ve Středočeském kraji. **Ve jmenovaných regionech jsou zřejmě větší počty matek pečujících celodenně o své děti**

³¹ V kraji Moravskoslezském je v zásadě shodná porodnost s celorepublikovým průměrem, v Karlovarském kraji mírně podprůměrná. Vyšší než průměr je porodnost ve Středočeském, Královhradeckém kraji a v kraji Vysočina.

příslušného věku, ať z důvodu většího počtu (malých) dětí v rodině nebo z důvodů nezaměstnanosti (příp. nezájmu matek o výdělečnou pracovní aktivitu).

Opačným případem je Praha, kde podíl dětí v mateřských školách dosahuje hodnot převyšujících celostátní průměr, současně je tam nejvyšší podíl uspokojených žádostí ve školním roce 2006/07 [Rychlá šetření, 3/2006: 9]. Přitom má Praha velmi nízké ukazatele nezaměstnanosti a porodnosti. Oproti očekávání na tom v úspěšnosti nových žádostí ve srovnání s Prahou není výrazně horší Středočeský kraj jako celek (celkově průměrný v celostátním srovnání navzdory nadprůměrné porodnosti), jenže jinak tomu může být v okresech okolo Prahy. Tyto okresy oproti Praze vykazují skutečně nižší celkový podíl dětí navštěvujících MŠ z dětí příslušných věkových ročníků (viz příloha, tabulka IX). Z hlediska úspěšnosti žádostí o MŠ v posledním školním roce je situace uspokojivá i v krajích Plzeňském a Pardubickém. **Oblasti s vyšší zaměstnaností mají zjevně vyšší poptávku po MŠ a také ji více uspokojují.**

T a b u l k a 2.3 Podíl dětí navštěvujících mateřskou školu ze všech dětí ve věku 3-6 let (k 30.9.2004), míra nezaměstnanosti (4. Q. 2005) a úhrnná plodnost (2005) - podle krajů

	podíl dětí v MŠ	míra nezaměstnanosti	úhrnná plodnost
Hlavní město Praha	80,4%	3,2	1,24
Středočeský kraj	76,2%	5,3	1,34
Jihočeský kraj	83,2%	5,0	1,26
Plzeňský kraj	78,4%	5,2	1,29
Karlovarský kraj	72,8%	10,9	1,28
Ústecký kraj	70,9%	15,1	1,38
Liberecký kraj	77,4%	6,4	1,27
Královéhradecký kraj	79,9%	4,9	1,30
Pardubický kraj	80,6%	5,1	1,26
Vysočina	80,3%	6,2	1,29
Jihomoravský kraj	80,5%	8,1	1,26
Olomoucký kraj	83,2%	9,8	1,23
Zlínský kraj	80,4%	8,8	1,23
Moravskoslezský kraj	75,1%	13,2	1,28
Česká republika	78,3%	7,8	1,28

Zdroj: Databáze ÚIV, Demografická ročenka, 2006, Trh práce v ČR 1993 - 2005

2.2 Dostupnost zařízení denní péče o malé děti v malých obcích

Dostupnost jeslí a mateřských škol podle velikosti obcí není systematicky sledována, máme však k dispozici starší výsledky šetření provedeného Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí v roce 2003.³² Situace v nabídce služeb jeslí se od té doby nezměnila, pokud jde o mateřské školy, tam se zhoršila a zjištěné výsledky už nemusí úplně platit.

Jesle v dostupné vzdálenosti byly k dispozici v 5 % obcí námi sledované velikosti, k tomu v necelých 2 % obcí sice možnost dávat děti do jeslí je, ale pro velkou vzdálenost pro některé matky nejsou reálně využitelné. Ze zbylých 93 % obcí si náhradní řešení našlo (v obci existuje) 12 %, takže v 81 % obcí rodiče nemají žádnou možnost zajistit péči o děti do tří let v zájmu návratu matky do zaměstnání. Je známo, že okrajové možnosti jsou - jednak některé

³² Soubor tvořilo 363 obcí, do velikosti 18 000 obyvatel; 58 % tvořily obce s pověřenou působností ze všech okresů ČR, kromě 4 (odpovědělo 210 z 384 oslovených), 42 % ostatní, vybrány v 6 okresech v Čechách i na Moravě (odpovědělo 152 z 240 oslovených).

mateřské školy přijímají děti před dosažením 3 let věku, výjimečně lze děti „posílat“ do jiných dětských zařízení.

Vzrůstá tak role babiček, které jsou v nejmenších obcích zcela převažujícími pečovateli (mimo matky) o děti ve věku docházky do jeslí i mateřských škol. Podstatně méně často jsou jimi jiní příbuzní a zcela výjimečně jiné osoby. Z toho lze jen dedukovat, že praxe svépomocného řešení kolektivní péče o děti je v obcích v naprosté většině cizím jevem.

Situace je poněkud lepší ve větších obcích, kde jsou dostupné jesle v 10 % a náhradní forma „jeselské“ péče existuje ve 20 % z nich.

Mateřská škola je ve všech obcích s počtem obyvatel 2 000 a vyšším, z menších obcí ji má 75 %, v 11 % z nich je MŠ k dispozici, ale je nutné delší dojíždění, ve 4 % malých obcí byla vytvořena jiná forma denní péče o děti ve věku 3-6 let. V 8 % nejmenších obcí neměly rodiče dětí tohoto věku žádnou možnost denní péče.

Ze 67 obcí, které nebyly zřizovateli MŠ, ve 48 mateřské školy existovaly a obce je v necelé polovině případů finančně podporovaly (21 obcí mělo MŠ s finanční podporou obecního úřadu, 26 obcí ji mělo bez podpory obecního úřadu). Celkově jsou MŠ nejen zřizovány, ale i finančně podporovány obecními úřady spíše ve větších obcích.

„Obslužnost“ mateřskými školami není stoprocentní, ale zjištěné skutečnosti potvrzují, že až na výjimky si mohou rodiče dětí ve vyšším předškolním věku denní péči o ně zajistit. To vysvětluje, proč ve výzkumech nezjišťujeme nespokojenost s touto formou pomoci pracujícím rodičům.

Aktuální situaci zjišťovanou jiným způsobem ukazují opět data ÚIV [Rychlá šetření, 3/2006]. Podle nich je **větší úspěšnost v přijímání nových dětí do mateřské školy v největších městech** (str. 10). Hodnocení však není jednoduché, protože tu neplatí přímá závislost. Všechny přihlášené děti byly naopak nejčastěji přijaty v nejmenších obcích (ve 21 % obcí s počtem obyvatel do 5 tisíc), ale 61-99 % nově přihlášených dětí braly hlavně obce s 50-100 tisíci obyvateli (30 %) a obce s více než 100 tisíci obyvateli (34 % z nich). Naopak osmdesátiprocentní a vyšší odmítnutí žádostí zaznamenaly hlavně jednak opět nejmenší obce (téměř čtvrtina) a jednak následující dvě velikostní kategorie obcí, tj. dohromady obce s počtem 5-20 tisíc obyvatel (obě kategorie - 5-10 i 10-20 tisíc obyvatel - těsně nad jednu pětinu). Obce s nejvyšším podílem odmítnutých se nejčastěji nacházejí v Karlovarském, Libereckém a Olomouckém kraji.

2.3 Finanční dostupnost jeslí a mateřských škol

Rodiče vydávají na mateřské školy finanční obnos, který se v zásadě skládá z poplatků za MŠ, poplatků za stravování a poplatků či příspěvků na doplňkové aktivity, které přesahují základní výchovně vzdělávací úkoly MŠ nebo jsou finančně náročnější, než umožňuje pokrytí z běžných poplatků. Další navýšení rodinných výdajů za dítě v MŠ může vycházet z rozšířeného programu, např. o jazykové kurzy, sportovní aktivity apod.

Výši poplatků za vzdělávání a školské služby stanovuje ředitel školy, v případě soukromých škol ji stanovuje příslušná právnická osoba. Kterýkoliv subjekt je však povinen zachovat limity, které legislativně vymezují vyhlášky MŠMT.³³ Zákonné normy také stanoví, kdo a za jakých okolností může být osvobozen od poplatků nebo mu mohou být poplatky sníženy. Záměrem těchto opatření je zvýšit finanční dostupnost MŠ pro sociálně slabší rodiny. Statistické údaje o rozsahu a míře zvýhodnění plateb za školy neexistují (rozsahem je míněn počet dotčených rodin, mírou je míněno, o kolik je běžný poplatek snížen či zda je zcela zrušen). Pro ilustraci lze použít zjištění z výzkumu HRZ05, kde z rodin platících za MŠ 12 % požívá nějaké slevy na poplatcích (vedle toho však 18 % rodičů neumělo odpovědět).

³³ Vyhláška MŠMT č. 43/2006 Sb., kterou se mění vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání a vyhláška č. 107/2005 Sb., o školním stravování.

Základní principy stanovování poplatků (samotného „školného“) za MŠ uvádí následující citát:

Citace z vyhlášky MŠMT č. 43/2006 Sb., kterou se mění vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání, paragraf 6:

„(2) Měsíční výše úplaty nesmí přesáhnout 50 % skutečných průměrných měsíčních neinvestičních nákladů právnické osoby vykonávající činnost mateřské školy, které připadají na předškolní vzdělávání dítěte v mateřské škole, popřípadě dítěte v příslušném druhu provozu mateřské školy, v uplynulém kalendářním roce.“

(3) Úplata se pro příslušný školní rok stanoví pro všechny děti v tomtéž druhu provozu mateřské školy ve stejné měsíční výši. Pro případy dětí v celodenním nebo internátním provozu, jimž je docházka do mateřské školy omezena nejvýše na 4 hodiny denně z důvodu pobírání:

a) rodičovského příspěvku rodičem dítěte nebo

b) příspěvku při péči o blízkou nebo jinou osobu rodičem nebo prarodičem dítěte, popřípadě jinou osobou, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu,

se v souladu s odstavcem 1 zvláště stanoví výše úplaty odpovídající 2/3 výše úplaty stanovené pro celodenní provoz.

.....
(5) Osvobozen od úplaty bude zákonný zástupce dítěte, který pobírá sociální příplatek, nebo fyzická osoba, která o dítě osobně pečuje a z důvodu péče o toto dítě pobírá dávky péčovské péče, a tuto skutečnost prokáže řediteli mateřské školy.“

Od 1.1.2005 je vzdělávání v posledním ročníku mateřské školy zřizované státem, krajem, obcí nebo svazkem obcí poskytováno bezúplatně všem dětem (§ 123 školského zákona, č. 561/2004 Sb.). V důsledku nové úpravy se očekávalo, že rodiče, kteří mají děti v nižších ročnících školky, budou muset nést vyšší náklady. K tomu nejsou k dispozici přímé údaje, avšak podle dat ÚIV [Rychlá šetření, 3/2006: 27] důsledky bezplatné docházky do posledních ročníků musely řešit 2/3 mateřských škol. Z nich vzniklé problémy označilo jako „dobře řešitelné“ 38 % školek a jako složitější problémy 27 % mateřských škol.³⁴

Rodič, jehož dítě navštěvuje mateřskou školu po dobu max. 4 hodin denně (z důvodu nároku na rodičovský příspěvek), je podle platné úpravy povinen zaplatit „školkovně“ minimálně ve výši 2/3 základní měsíční částky. Přesto podle ÚIV [Rychlá šetření, 3/2006: 25] v 30 % MŠ jejich zařazování způsobuje „menší“ finanční problémy a v necelých 30 % školek závažnější problémy.³⁵

Zjistit skutečné výdaje rodin za MŠ, příp. jesle či jiné formy denní péče je obtížné (stejně jako zjišťování jakýchkoliv dat o finančních záležitostech, zde navíc z důvodu různorodosti poplatků v různých zařízeních). Abychom se alespoň přiblížili k nějakému souhrnnému reprezentativnímu údaji, použili jsme zde jako zdroje několik výběrových šetření (zaměřených na blízkou problematiku, nikoliv speciálně na mateřské školy) a jedno statistické šetření. Zde tedy pracujeme s daty GGS05, RZV06, HRZ05 a Rodina 2001 a s daty NVVD03 (podrobnosti viz seznam datových zdrojů).

³⁴ Pod „dobře řešitelné“ problémy jsme zahrnuli odpověď: sníženému rozpočtu jsme se přizpůsobili bez větších obtíží. Pod „složitější problémy“ jsme zahrnuli tyto odpovědi: snížený rozpočet způsobil omezení aktivit MŠ; snížený rozpočet vedl k zásadním organizačním změnám.

³⁵ Pod „menší finanční“ problémy jsme zde zahrnuli tato přijatá opatření: rozpočet doplněn zvýšenou úplatou za tyto děti, rozpočet byl do potřebné výše doplněn z jiných zdrojů, sníženému rozpočtu jsme se přizpůsobili bez větších obtíží. Pod „závažnější problémy“ jsme zahrnuli tyto odpovědi: snížený rozpočet způsobil omezení aktivit MŠ; snížený rozpočet vedl k zásadním organizačním změnám.

V souboru GGS05³⁶ 473 respondentů aktuálně využívalo jesle (vč. mikrojeslí to byly 18+2 rodiny) nebo MŠ (453 rodin). Z těchto 453 rodin mělo dítě ve věku obvyklé docházky do MŠ a současně uvedlo pravidelné měsíční poplatky za denní péči o děti 307 rodin. Ty platily průměrně 840 Kč měsíčně bez ohledu na počet dětí, přičemž 79 % mělo v tomto věku jedno dítě a ti platili průměrně 850 Kč. Průměrně rodiny vydávají na mateřskou školu asi 3 % svých měsíčních příjmů [Ettlerová, 2007: 3]. Měsíční poplatky se ovšem podle tohoto zdroje pohybovaly v rozmezí 100-5 000 Kč za jedno dítě. V domácnostech s pouze jedním dítětem ve „školním“ věku (bez dalších sourozenců jakéhokoliv věku³⁷) platili rodiče za MŠ měsíčně průměrně 887 Kč (89 případů).³⁸

Přesnější údaje by mělo poskytnout šetření NVVD03, ale ani v něm není zjišťování poplatků za MŠ rozpracováno na dílčí položky, přesněji řečeno, dají se „očistit“ pouze výdaje za stravování (dány normou), nikoliv základní poplatky (školné). Podle těchto dat činily průměrné výdaje na jedno dítě v MŠ měsíčně zhruba 400 Kč, přitom se s počtem dětí v MŠ náklady nenásobily, ale jen se ne moc výrazně zvyšovaly: za dvě děti asi na 500 Kč a za tři děti na 750 Kč. V obou šetřeních má jistě vliv nemožnost dostatečně odlišit počet dní měsíčně, kdy děti do školky docházely, stejně jako velká variabilita poplatků (tj., co je v nich u konkrétního dítěte a MŠ zahrnuto; vliv je umocněný nízkými četnostmi dvoudětných a vícedětných rodin, takže těch, kde chodí více dětí do MŠ, je ještě méně).

Poplatky za MŠ se liší podle řady ukazatelů. Evidentní je vliv typu MŠ (veřejná, soukromá, církevní) a rozsahu nabízených služeb. Významný je vliv typu a velikosti místa bydliště. V datech NVVD03 byla rozlišena krajská města, ostatní města a venkovské obce a poplatky za jedno dítě v rodinách s jedním dítětem v příslušném věku byly v těchto typech obcí ve stejném pořadí postupně 496, 380 a 321 Kč. Výsledky zobrazující diferenci podle velikosti obce pouze u poplatků za MŠ (bez stravování, ale s poplatky za doplňkové akce a volitelné aktivity) ukazuje tabulka 2.4. Tyto výdaje od doby daného šetření vzrostly, přičemž nárůst za posledních pět let lze odhadovat zhruba na dvojnásobek.³⁹

T a b u l k a 2.4 Měsíční poplatky za „školné“ v mateřských školách v roce 2003*, v Kč

velikost obce - počet obyvatel	průměr	medián	počet domácností
do 999	121	98	91
1 000-4 999	110	98	90
5 000-19 999	128	113	71
20 000-49 999	175	167	91
50 000-99 999	170	146	81
100 000 +	244	221	105
celkem	161	134	529

* bez poplatků za stravování

Zdroj: NVVD03

³⁶ V tomto šetření nebyly zjišťovány konkrétně výdaje na jesle, na MŠ a na další formy denní péče, ale souhrnně výdaje celé rodiny (s různým počtem dětí) na všechny formy péče o předškolní i školní děti. Proto bylo nutné vybrat případy, kdy docházka do MŠ byla prokázána (všechny nejasné případy eliminovat), což jde naneštěstí na úkor počtu případů, a tím na úkor spolehlivosti.

³⁷ Tato skupina byla vyčleněna v zájmu „čistoty“ takových případů. Protože se toto šetření zabývalo mateřskými školami okrajově, příslušné údaje bylo třeba získat pomocí nových proměnných, takže výpočty záleží částečně na zvoleném postupu [srv. Ettlerová, 2006].

³⁸ 957 Kč platí v rodinách se dvěma dětmi ve školním věku (27 případů !). Malý rozdíl od poplatků za jedno dítě může být způsoben mj. tím, že část rodin platí jen za jedno dítě (druhé do MŠ nechodí), to ale zjistit z dat nelze, příp. že se častěji jedná o sociálně slabší rodiny a část poplatků je vícedětným rodinám zvýhodněna.

³⁹ Důvodem jsou mj. změny v poskytování dotací a také např. zavedení bezplatné docházky pro děti v posledním ročníku MŠ. Přesné reprezentativní údaje nejsou k dispozici. V Praze se v roce 2007 platí v některých MŠ školné cca 450 Kč, což je zhruba dvojnásobek školného v městech nad 100 tisíc obyvatel v roce 2003.

Ve výzkumu HRZ05 činila průměrná výše poplatků za mateřskou školu na jedno dítě necelých 700 Kč měsíčně (včetně poplatků za stravování a doplňkové pravidelné či nepravidelné aktivity). Pokud navštěvovalo dítě školku celodenně celý měsíc, bylo to v průměru 724 Kč. Za dvě děti ve školce zaplatili rodiče měsíčně zhruba 1 200 Kč, tedy necelý dvojnásobek. Výše poplatků se samozřejmě liší i podle počtu dnů, které děti v MŠ měsíčně tráví, přičemž výhodnější cena za den je v případě každodenní docházky. Také tato data potvrdila, že výše poplatků je silně závislá na velikosti obce bydliště dětí, jež školku navštěvují. Ve větších obcích jsou služby poskytované školkou dražší, viz tabulka 2.4. Ve velkoměstech s počtem obyvatel nad 100 000 vydají rodiče průměrně za měsíční pobyt dítěte v MŠ zhruba o třetinu více než rodiče v obcích do 1 000 obyvatel.

Ačkoliv není rozdíl mezi úplnými a neúplnými rodinami ve výši výdajů za MŠ, je z důvodu vyššího celkového čistého měsíčního příjmu úplných rodin oproti rodinám neúplným rozdíl v podílu výdajů za školky z příjmů domácnosti - u neúplných rodin je tento podíl téměř dvojnásobný (data HRZ05). Průměrný podíl měsíčních výdajů za školku představoval pro všechny rodiny 3,8 % z celkového čistého měsíčního příjmu domácnosti. Pro rodiny úplné byl tento podíl 3,3 % oproti 6,1 % u rodin neúplných. Přitom úlevy na poplatcích častěji uvedli osamělí rodiče.

T a b u l k a 2.5 Průměrná výše měsíčních výdajů za MŠ za jedno dítě včetně poplatku za stravování, kroužky či jiné pravidelné aktivity pro děti, v Kč

velikostní skupiny obcí podle počtu obyvatel *	počet respondentů	poplatky v Kč
do 999	53	576
1 000-4 999	58	648
5 000-19 999	72	677
20 000-99 999	66	749
100 000 +	70	874
celkem	319	713

* sloučené kategorie

Pozn.: po vynechání nejvyšších a nejnižších hodnot (nejsou zcela věrohodné)

Zdroj: HRZ05.

Ve výběrových šetřeních dlouhodobě zjišťujeme převážně přijatelnost nákladů až spokojenost s náklady na zaopatření a výchovu dětí ve školkách (šetření Rodina 2001, HRZ05 a RZV06), což S.Ettlerová dává oprávněně do souvislosti s tím, že podle dat GGS05 (podobně jako u HRZ05) tyto náklady odpovídají zhruba 3 procentům rodinných příjmů [Ettlerová, 2007: 3]. Šestina respondentů HRZ05 není s výdaji zcela spokojená, ale vážné výhrady mají jen 2 % rodičů.

2.4 Hodnocení dostupnosti a kvality mateřských škol

Z hlediska **uspokojení poptávky** po jeslích a mateřských školách se situace s přibývajícím počtem nově narozených zhoršuje. Jestliže začátkem minulého desetiletí nebylo možno vyhovět necelým 1 600 žadatelům o MŠ, ve školním roce 2005/06 bylo v celé republice neuspokojeno přes 6 800 žádostí (podrobněji vývoj do roku 2004/5 v tabulce IV v příloze). Odlišná je situace u přijímání nových dětí do MŠ podle jejich věku. Jak již bylo zmíněno, opatření na podporu dětí ve věku těsně před povinným začátkem školní docházky vedla ke zlepšení dostupnosti pro tuto věkovou skupinu, avšak na úkor zhoršení situace dětí mladších (popsáno v kapitole 2.1). Reakce rodičů na tuto nedávnou změnu ještě nebylo možno zkoumat. Pokud bude pokračovat současný trend zvyšování plodnosti a nebude na to

včas reagováno v nabídce jeslí a mateřských škol (a jejich alternativ), může vzrůstat nespokojenost rodičů mladších dětí, jejichž relativní počty se také zvyšují.

Pokud jde o **prostorovou dostupnost**, lidé preferují návštěvu mateřské školy co nejbližší místa bydliště a většinou mohou být s uspokojením tohoto požadavku spokojeni. Téměř 90 % rodičů dotázaných v šetření HRZ05 má školku v maximální vzdálenosti do 30 minut chůze. Tuto možnost nemá 8 % dotázaných, přičemž to je většinou z důvodu neexistence školky v takové vzdálenosti, výjimečně je důvodem absence volných míst v blízké MŠ. Něco přes 2 % rodičů uvedlo nespokojenost s poskytovanými službami v blízké školce jako důvod, proč vodí děti do vzdálenější MŠ. Další 3 % mají školku v blízkosti zaměstnání. Nejvíce rodičů postrádá MŠ v „rozumné“ vzdálenosti v obcích do 999 obyvatel (24 %) a v obcích s 1 000-4 999 obyvatel (8 %). V nejmenších obcích je také nejvíce těch, kdo vodí děti do MŠ v místě pracoviště (7 %). Je tam také nejvíce nespokojených se službami blízké školky (4 %).

Důležitý aspekt dostupnosti vytvářejí i **otvírací hodiny v MŠ**. Začínají nejčastěji od 6,30 hod. (v tu dobu je otevřených 70 % školek). Celkové rozmezí ranních otevíracích hodin je 5,30 - 8,30 hod., u odpoledních zavíracích hodin je to 15,00 - 17,00 hod. (výjimečně méně nebo více). Do 16,00 hod. zavírá 46 % školek, do 16,30 hod. 73 %. Ačkoliv bývá mateřská škola otevřena průměrně 10 hodin denně, dítě v ní stráví průměrně 7 hodin (tabulka 2.6.). Více než pětina dětí tráví ve školce dobu nad 8 hodin, což pro ně může znamenat i psychologické a socializační problémy. Pokud jde o to, kolik dní v měsíci děti navštěvují MŠ, převládá každodenní návštěva (86 %). Jen 6 % dětí navštěvuje školku maximálně polovinu měsíce (10 a méně dnů).

T a b u l k a 2.6 Čas strávený denně v mateřské škole

počet hodin	počet dětí	%
4 hodiny a méně	37	9,0
4,1-6 hodin	60	14,5
6,1-8 hodin	225	54,5
více než 8 hodin	91	22,0
celkem	413	100,0

Zdroj: HRZ05.

Pohled ze strany (potenciálních) zřizovatelů zařízení denní péče o děti přináší sonda SR02 o zabezpečení služeb pro rodiny v obcích o velikosti do 18 000 obyvatel. Zde byly i dotazy na dostupnost předškolních zařízení pro děti. Zatímco MŠ byly podle vyjádření představitelů obecních úřadů dostupné ve většině obcí, byť v řadě nejmenších obcí nebyla MŠ přímo v dané obci, jesle mohli využívat rodiče jen v necelých 20 % obcí. Lze předpokládat, že se jednalo o obce poblíž velkých měst (dotaz zněl na možnosti dávat děti do jeslí pro obyvatele obce obecně, nikoliv pouze ve sledované obci). Dotázaní představitelé obcí uvedených velikostí spatřovali větší problém v prostorové dostupnosti, příp. v kvalitě služeb prostorově dostupných MŠ než v dostupnosti finanční. Otevírací dobu v MŠ kriticky hodnotili představitelé pětiny dotázaných obcí. Na doplnění si uveďme, že otevírací dobu obchodů a služeb spatřovalo jako nevhodnou z hlediska potřeb dojíždějících zaměstnaných rodičů dokonce 40 % dotázaných. To dohromady naznačuje, že **tlak vnějších okolností v nabídce služeb, zejména v menších obcích, omezuje možnosti volby pracovní doby zaměstnaných rodičů, téměř výhradně matek, a tím též jejich celkovou zaměstnatelnost** na straně jedné, a možnost sladit práci a zaměstnání na straně druhé.

Matkami je dostupnost mateřských škol kritizována také z hlediska toho, **nakolik získání místa v MŠ umožňuje návrat žen po rodičovské dovolené do zaměstnání**. Některé si stěžují, že právě nemožnost dávat dítě do MŠ v rozumně dostupné vzdálenosti při

minimálně požadované kvalitě služeb bylo důvodem odložení konce rodičovské dovolené proti plánům [Kuchařová, 2006/2⁴⁰ - výzkum ZPD05]. V souboru HRZ05 byla v obdobné souvislosti kritika na dostupnost služeb mateřských škol slabší. Zde ale 16 % těch dotázaných, kteří někdy pocítili napětí mezi plněním rodinných a pracovních povinností a mají děti v příslušném věku, uvedlo jako zdroj tohoto napětí nedostupnost zařízení denní péče o děti. Větší problémy s využitím služeb zařízení péče o děti uvádějí ženy pracující na zkrácenou pracovní dobu (výzkum ZPD05), oproti pracujícím na plný úvazek. Nejspíš jsou to ženy, které narazily na nevhodnou otevírací dobu MŠ vzhledem k pracovní době při plném úvazku (včetně dojíždění). Nelze sice říci, že by možnost dávat dítě do mateřské školy zásadním způsobem ovlivňovala možnosti sladování rodiny a zaměstnání, nahlížíme-li na tento vztah z hlediska dostupnosti MŠ, ale splnění této podmínky je nepochybně důležitým momentem v rozhodování žen o strategii tohoto sladování.

Přímá otázka na hodnocení služeb mateřských škol byla položena pouze ve výběrovém šetření HRZ05. V něm vyjádřilo v roce 2005 **spokojenost s kvalitou služeb** 97 % a s délkou otevíracích hodin 91 % respondentů. Horší je to s hodnocením ceny služeb MŠ. Tu označilo za přijatelnou 82 % z nich. Míra spokojenosti se lišila podle velikosti obce. Vzhledem k tomu, že ceny jsou vyšší ve větších obcích, stížnosti v těch malých směřují hlavně na dostupnost a kvalitu služeb. Oprávněnost potvrzují výše zmíněné údaje o prostorové dostupnosti. V největších obcích přispívá ke spokojenosti výběr MŠ a rozšiřující se programy (jazykové, sportovní, kulturní apod.).

2.5 Méně rozšířené formy denní péče o děti předškolního věku

Nedostatečnost sítě „tradičních“ předškolních zařízení zatím není kompenzována zařízeními jiného typu. Netradiční formy denní péče o děti předškolního věku jsou využívány v nepatrné míře, např. v souboru HRZ05 pouze 2 % dotázaných uvedla individuální placenou pomoc osobou mimo příbuzenstvo. Většinou se přitom jedná o nárazovou výpomoc několikrát za měsíc, nikoliv o každodenní péči. Podle dat RZV06 se podíly žen využívajících služby najaté osoby pohybují obdobně od 2 do 5 % v závislosti na typu rodiny a stáří dítěte. Důvodem malého rozšíření alternativních forem denní péče o děti je malá rozvinutost tohoto druhu služeb i malá tradice, která může být mj. příčinou i jisté nedůvěry. Preferována, nebo přinejmenším častější, je pomoc prarodičů, příp. jiných příbuzných.

Legislativně nejsou patřičně pokryty koncepční otázky ani není poskytnuta dostatečná záruka kvality poskytovaných služeb. Přitom se o jejich významu zmiňuje již „Národní zpráva o rodině“ [Národní..., 2004] i dokument MPSV „Národní koncepce rodinné politiky“. Nelze však říci, že by na tuto formu náš právní systém nebyl vůbec připraven. Stručný výtah z příslušných norem se uvádí na webových stránkách MPSV pod heslem „rodina“ [Slučitelnost..., 2007] (<http://www.mpsv.cz/cs/4>):

- i. *Soukromá zařízení dle z.č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání*
 - o *jde o vázanou živnost "Péče o dítě do tří let v denním režimu"*
 - o *obsahová náplň živnosti je specifikována jako individuální výchovná péče o svěřené děti do tří let věku v denním nebo v celotýdenním režimu zaměřená na rozvoj rozumových a řečových schopností, pohybových, pracovních, hudebních, výtvarných schopností a kulturně hygienických návyků přiměřených věku dítěte. Zajišťování*

⁴⁰ Zde se uvádí, že „Na otázku, co respondentka pocítovala jako největší problém při návratu do zaměstnání po poslední rodičovské (popřípadě mateřské) dovolené, ženy uvádějí na dalších dvou místech (tj. 2. a 3.) „služby jeslí, mateřské školy, apod.“ a „možnosti dopravy do zaměstnání“ (po 16 %).“ (str. 39; první nejčastější důvod se týkal nedostatečné nabídky zkrácených úvazků).

bezpečnosti a zdraví dětí, jejich pobytu na čerstvém vzduchu, spánku v odpovídajícím hygienickém prostředí a osobní hygieny dětí, včetně poskytování první pomoci.

- *poplatek za umístění dítěte do těchto zařízení je stanoven na komerční bázi jejím poskytovatelem*

... ..

ii. *Soukromými zařízeními provozovanými v režimu zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, která neposkytují rekreačně-vzdělávací činnosti realizované v rámci výchovy a vzdělávání ve školách, předškolních a školských zařízeních zařazených do sítě škol*

- *jde o volnou živnost "Mimoškolní výchova a vzdělávání"*
- *obsahová náplň živnosti je zejména specifikována jako výchova dětí nad tři roky věku v předškolních zařízeních, výuka v soukromých školách a zařízeních sloužících odbornému vzdělávání, pokud tato nejsou zařazena do sítě škol, školských a předškolních zařízení. Jiná mimoškolní výchova a vzdělávání, doučování žáků a studentů, výchovně vzdělávací činnost na dětských táborech a jiných zotavovacích akcích, zejména vedení těchto akcí, zajišťování výchovných, relaxačních a vzdělávacích programů pro účastníky těchto akcí, dohled nad dětmi a podobně*
- *obsahem živnosti nejsou rekreačně-vzdělávací činnosti realizované v rámci výchovy a vzdělávání ve školách, předškolních a školských zařízeních zařazených do sítě škol*
- *poplatek za službu je stanoven na komerční bázi jejím poskytovatelem*

iii. *Službami typu "baby-sitting" dle z.č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání*

- *jde o volnou živnost "Poskytování služeb pro rodinu a domácnost"*
- *obsahová náplň živnosti je zejména specifikována jako zajišťování chodu domácnosti (vaření) úklid, praní, žehlení, péče o zahradu a podobně, individuální péče o děti nad tři roky věku v rodinách, příležitostné krátkodobé hlídání dětí (včetně dětí do tří let věku), péče o osoby vyžadující zvýšenou péči, obstarávání nákupů a jiných záležitostí souvisejících s chodem domácnosti a jiná obstaravatelská činnost*
- *obsahem živnosti není péče o děti do tří let věku v denním režimu (viz výše)*
- *poplatek za službu je stanoven na komerční bázi jejím poskytovatelem*

Jednou z forem více diskutovaných je pomoc najaté osoby na hlídání dětí. Podle RZV06 (viz tabulka 2.1) není o tuto formu velký zájem. Přesto převyšuje skutečný rozsah jejího využívání. Pokud jsou děti dva roky a méně, zájem je téměř nulový (0-1 % podle rodinného typu), u dětí okolo 3 let věku dosahuje zájem 3-5 % podle různých respondentů z úplných rodin (4-5 % u matek z NUR). Nelze odlišit, nakolik hrají roli různé důvody jako cena takové služby, dostupnost takové služby, důvěra v takové služby a jejich kvalita, příp. bezpečnost. Nicméně reálné podíly těch, kdo takovou službu mají, jsou ještě o něco nižší - o 2-3 procentní body v úplných i v neúplných rodinách. Zejména u osamělých rodičů jsou rozdíly mezi zájmem a využitím takové služby nezanedbatelné.

V obcích malé a střední velikosti podle výše zmíněné sondy z roku 2002 hlídání dětí pomocí placené osoby nebo občanského sdružení apod. prakticky neexistovalo. Omezená dostupnost zařízení péče o děti byla řešena pouze pomocí babiček či dalších příbuzných a ojedinele sousedskou nebo přátelskou výpomocí.

Také v datech GGS05 zjišťujeme v rodinách s dětmi jen výjimečné využití netradičních forem zabezpečení dětí během dne placenou osobou nebo pomocí neplacené služby. V souladu s obecnou zkušeností nejčastěji matky navštěvují s dětmi mateřská centra, jejichž síť se již zajímavě rozšířila po celé republice. Podle S. Ettlerové jich bylo v roce 2006 formálně registrováno na 180 [Ettlerová, 2006: 3]. Vezmeme-li si v souboru GGS05 za základ domácnosti, které využívaly nějakou formu péče o dítě,⁴¹ pak využití sledovaných forem péče

⁴¹ Zahrnuty mateřské školy, jesle, mikrojesle, mateřská centra, dobrovolná sdružení rodičů, placené služby soukromé osoby, placené služby agentury na hlídání dětí, školní družiny a jiné (služby péče o školní děti jsou

je, jak ukazuje tabulka 2.7 (pro srovnání jsou uvedeny i jesle a mateřské školy i školní družiny). Údaje zde uvedené nejsou vztaženy, jak by tomu ideálně mělo být, k populaci potenciálních zájemců o sledované služby [lze nalézt v: Ettlerová, 2006: 3], ale k počtu domácností využívajících alespoň jednu ze sledovaných služeb, nicméně vzhledem k malým počtům se jedná stejně pouze o dílčí ilustraci. Navzdory nereprezentativním číslům lze za signál charakterizující dnešní situaci chápat především větší využití mateřských center oproti jeslím. Jinak porovnání míry využití mateřských škol a ostatních forem nepotřebuje komentář.

T a b u l k a 2.7 Míra využívání různých forem denní péče o děti ve vzájemném porovnání

typ služby	počet domácností	podíl domácností v %
mateřská centra	23	3,1
dobrovolná sdružení rodičů	11	1,5
placené služby soukromé osoby	9	1,2
placené služby agentury na hlídání dětí	5	0,7
mikrojesle	2	0,3
jesle	18	2,5
mateřské školy	453	60,4
školní družiny	273	36,4
celkem	750	-

Zdroj: GGS05

zahrnuty z důvodu jednoduchosti i proto, že v domácnostech může být více dětí různého stáří a potom rodina využívající např. školní družinu bude s jistou pravděpodobností využívat i nějaké formy zabezpečení dítěte v předškolním věku).

Shrnutí

Z hlediska **poměru počtu dětí příslušného věku a počtu míst v MŠ** se jeví dostupnost MŠ v poměrně dobrém světle. Jinak je tomu zřejmě při pohledu na situaci v různých konkrétních místech, charakterizovaných strukturou populace podle věku a domácností podle zastoupení rodin s malými dětmi, velikostí sídla, vzdáleností od průmyslových center a hustotou sítě veřejné dopravy. Jinak je tomu i z pohledu na kvalitu a rozsah nabízených služeb jednotlivých MŠ. V tomto hlubším pohledu lze zjistit velkou diferenciaci šancí na umístění dítěte do žádoucí MŠ.

Pokud jde o **cenovou dostupnost** mateřských škol, ta je převážně uspokojivá, problémem se může stát pro příjmově slabší rodiny. Z různých zdrojů jsou zjišťovány poplatky za služby a stravování v mateřských školách ve velmi širokém rozmezí, při průměru okolo 700-800 Kč měsíčně na jedno dítě v závislosti na zřizovateli, rozsahu služeb, míře dotací, ale také např. na velikosti obce (nejdražší jsou ve velkých městech).

Zákon sice ošetřuje případy, kdy si rodina nemůže dovolit platit poplatky za MŠ z důvodů sociální potřeby (osvobozením od poplatků a stanovením podmínek pro výši poplatků), nicméně stávající praxe nebere v úvahu další náklady na využívání MŠ plynoucí zejména z dojíždění na malých obcích.

Prostorová dostupnost MŠ také v průměru nevykazuje velké problémy. MŠ jsou v téměř každé obci, s výjimkou těch nejmenších. Omezení někde plynou z místní netypické situace a z toho, že prostorově dostupná mateřská škola nemusí splňovat požadavky na rozsah a kvalitu služeb a aktivit. Příčiny existují i mimo školský systém, především v dopravní infrastruktuře. Závisí tedy i na celkovém přístupu místních a městských samospráv.

Počet jeslí od počátku devadesátých let velmi výrazně klesal, takže se staly výjimečnou formou služeb pro rodiny s malými dětmi, kdy výjimkou jsou jen největší města. Klesal i zájem o umístění dětí v nich. Zdá se nepochybné, že dynamika poklesu nabídky a poklesu poptávky byla hodně odlišná, neexistuje však dokumentace, která by to věrohodně potvrdila. Územní rozložení jeslí je z krajského pohledu velmi nerovnoměrné, mj. vzhledem k jejich soustředění především ve větších městech. Tento trend odráží pokles počtu narozených dětí i preference matek věnovat se dětem celodenně nejméně do tří let jejich věku. Nabídka je však nedostatečná z hlediska plnění sociálních funkcí těchto zařízení. Jsou prakticky nedostupná pro ty nejpotřebnější - pro mnohé sociálně oslabené rodiny, jimž by mohly pomoci i jako prevence zhoršování situace stávající rodiny i budoucího života dnešních malých dětí na okraji společnosti.

Současný nárůst počtu nejmenších dětí v souvislosti se zvýšením porodnosti může dnešní mírně nepříznivé podmínky pro využívání institucionální péče o malé děti dále zhoršit. Je třeba reagovat s předstihem na měnící se požadavky v kvantitativním i kvalitativním smyslu. Uspokojit zájmy rodičů, kteří na jedné straně považují rodičovskou péči o nejmenší děti za tu nejlepší, ale současně vykazují vysoké profesní aspirace, případně potřebu zvyšovat životní úroveň rodiny dvojnásobným příjmem, nebude možné bez hledání diverzifikovaných forem péče zabezpečené kombinovaným financováním z různých zdrojů a přizpůsobené mj. lokálním podmínkám. Žádoucí bude větší rozsah „poloinstitucionálních“, regionálně přizpůsobených typů zařízení různé velikosti. Ty by měly doplňovat formy tradiční, což je zvláště žádoucí pro děti mladší tří let. I stávající formy denní péče by měly flexibilněji reagovat na skutečné potřeby rodičů uplatňováním méně rigidních pravidel přijímání dětí. Předpokladem, ne však nezbytným, je nepochybně snižování nedostatku volných míst v zařízeních.

Zvýšit efektivitu systému předškolní výchovy a denní péče o děti zaměstnaných rodičů by pomohlo na jedné straně sjednocení jeslí a MŠ pod jeden kompetentní orgán (resort), protože již dnes dochází k velkému prolínání, a na druhé straně podstatné rozšíření

variability forem péče. Dobrým příkladem jsou dnes mateřská centra. Bylo by třeba více se rozhlédnout i v zahraničí po dobrých příkladech (best practices), pokud jsou aplikovatelné v našich podmínkách.

Literatura

- Bahenská, M. (2005) Ženy ve veřejném životě ve druhé polovině 19. století. Spolek svaté Ludmily a činnost Marie Riegrové-Palacké. *Český časopis historický*, roč. 103, č. 3, s.549-571
- D'Addio, A.C., D'Ercole, M.M. (2005) *Trends and Determinants of Fertility Rates in OECD Countries: The Role of Policies*. OECD Social, Employment and Migration Papers. 92s.
- Del Boca, D., Pasqua, S., and Pronzato, C. (2005) 'Employment and Fertility in Italy, France and the UK', Labour, vol. 4.
- Del Boca, D., Pasqua, S., Pronzato, Ch. (2006) *The Impact of Institutions on Motherhood and Work*. ISER Working Paper 2006-55. Colchester: University of Essex.
- Demografická ročenka České republiky za rok 2005*. (2006) Praha, ČSÚ.
- Engelhardt, H. and Prskawetz, A., (2002), 'On the Changing Correlation between Fertility and Female Unemployment Over Space and Time', MPIDR Working Paper WP 2002-052, Max Planck Institute for Demographic Research.
- Ettlerová, S. (2006) *Dostupnost služeb péče o děti předškolního věku*. Příspěvek na konferenci MPSV „Komplexní rodinná politika jako priorita státu aneb je ČR státem přátelským k rodině?“, listopad 2006 (připravuje se CD verze).
- Ettlerová, S. (2007) Dostupnost služeb péče o děti předškolního věku. *Práce a sociální politika*, roč.4, (připraveno pro tisk v č. 1).
- De Henau, J., Meulders, D. and O'Dorchai, S. (2006) 'The Childcare Triad? Indicators Assessing Three Fields of Child Policies towards Working Mothers in the EU-15', *Journal of Comparative Policy Analysis*, Special Issue.
- Hoem, J. M. (2005) *Why does Sweden have such high fertility?*, Demographic Research, Vol. 13, article 22, ss. 559-572.
- Hoem, J. M. (2006) Proč má Švédsko tak vysokou porodnost?. *Demografie*, roč. 48, č. 4, s. 241-250.
- Kameraman, S.B., Neuman, M., Waldfogel, J. and Brooks-Gunn, J. (2003/1). *Social Policies, Family Types and Child Outcomes in Selected OECD Countries*. OECD SOCIAL, EMPLOYMENT AND MIGRATION WORKING PAPERS NO. 6.
- Kameraman, S.B. (2003/2). *Welfare States, Family Policies, and Early Childhood Education, Care, and Family Support*. Consultation Meeting on Family Support Policy in Central and Eastern Europe, UNESCO, Rada Evropy, Budapest, 3.-5. září 2003. Dostupné z:
http://portal.unesco.org/education/en/file_download.php/37fd2e5c2dd3951ee9041d21e39b01c1Welfare%2BStates%2BFamily%2BPolicies%2Band%2BECEC.pdf
- Kuchařová a kol. (2006/1) *Postoje a zkušenosti s harmonizací rodiny a zaměstnání rodičů dětí předškolního a mladšího školního věku*. Praha, VÚPSV.
- Kuchařová, V., Ettlerová, S., Nešporová, O., Svobodová, K. (2006/2). *Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů*. Praha, VÚPSV.
- Národní koncepce rodinné politiky*. (2005) Praha, MPSV.
- Národní zpráva o rodině*. (2004) Praha, MPSV.
- Národní zpráva o stavu předškolní výchovy, vzdělávání a péče o děti předškolního věku v České republice*. (2000) Praha, MŠMT.

Neyer, G. (2003) *Family Policies and Low Fertility in Western Europe*. Rostock. MPIDR WP 2003-021.

Rychlá šetření 3/2006. Praha, ÚIV, říjen 2006.

Slučitelnost profesních a rodinných rolí (2006) Praha, MPSV. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/4>

Statistická ročenka školství 2005/2006. (2006) Praha, ÚIV.

Statistické ročenky České republiky. (1990-2006) Praha, ČSÚ.

Trh práce v ČR 1993 – 2005. (2006) Praha, ČSÚ.

Vývojová ročenka školství v České republice 1995/96 - 2004/05. (2005) Praha, ÚIV.

Vývojová ročenka školství v České republice 2000/01 - 2005/06. (2006) Praha, ÚIV.

Seznam datových zdrojů

GG505: Muži a ženy v ČR: životní dráhy a mezigenerační vztahy (Generations and Gender Survey: GGS), PFF UK, VÚPSV a SCaC, sběr dat 2005 (celý reprezentativní soubor tvoří 10 006 respondentů ve věku 18-79 let).

HRZ05: Harmonizace rodiny a zaměstnání, VÚPSV-STEM/MARK 2005 (338 mužů a 881 žena, respondenty byli lidé ekonomicky aktivní a rodiče na mateřské nebo rodičovské dovolené, s alespoň jedním dítětem, věk nejstaršího dítěte 1-10 let).

NVVD03: Náklady na výchovu a výživu dětí v roce 2003, ČSÚ 2004

RO01: Rodina 2001, VÚPSV- STEM 2001 (1257 respondentů, 610 mužů a 647 žen ve věku 18 a více let, kvótní výběr)

RZV06: Rodina a zaměstnání I-V, VÚPSV-STEM 2006 (série 5 sond věnovaných vybraným typům rodin podle rodinného cyklu, každá má cca 500 respondentů).

SR02: Služby pro rodiny na menších obcích, VÚPSV 2002 (zástupci 362 obcí s počtem obyvatel do 18 000).

ZPD05: Zaměstnání a péče o děti, VÚPSV-STEM/MARK 2005 (829 matek ve věku 20 až 50 let, které žily s manželem nebo s partnerem a měly alespoň jedno dítě starší 3 let a mladší než 10 let a zároveň neměly žádné dítě mladší 3 let).

Databáze Ústavu pro informace ve vzdělávání (ÚIV)

Přílohy

Tabulka I Mateřské školy ve školním roce 1991/1992 až 2004/2005 - podle krajů

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05
Hlavní město Praha	407	400	390	388	385	386	374	366	362	351	324	320	310	307
Středočeský kraj	788	770	747	743	737	724	714	714	702	693	686	678	615	614
Jihočeský kraj	468	461	446	438	436	421	407	397	388	377	365	360	301	296
Plzeňský kraj	370	368	358	354	348	341	332	324	310	304	299	291	262	258
Karlovarský kraj	209	204	189	187	181	180	167	164	160	155	151	147	140	138
Ústecký kraj	563	538	504	488	484	468	452	432	430	424	414	407	326	323
Liberecký kraj	339	322	308	306	304	299	284	275	272	268	262	260	213	208
Královéhradecký kraj	417	407	397	395	396	383	374	368	360	357	349	345	296	298
Pardubický kraj	386	373	364	356	355	347	339	336	336	333	331	325	314	312
Vysočina	423	419	409	409	405	400	388	384	377	371	369	363	284	286
Jihomoravský kraj	817	817	791	785	786	776	763	743	729	703	692	681	622	614
Olomoucký kraj	539	535	521	516	511	504	481	464	450	443	428	422	374	353
Zlínský kraj	419	411	399	391	388	386	378	378	364	353	343	339	309	306
Moravskoslezský kraj	821	803	778	770	759	728	699	683	661	644	629	620	476	463
Česká republika	6 966	6 828	6 600	6 526	6 475	6 343	6 152	6 028	5 901	5 776	5 642	5 558	4 840	4 776

Zdroj: Databáze ÚIV

Tabulka II Děti v mateřských školách ve školním roce 1991/1992 až 2004/2005 - podle krajů

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05
Hlavní město Praha	33 713	32 345	33 092	32 839	32 495	31 156	30 219	29 304	27 992	26 710	26 404	26 660	27 226	27 646
Středočeský kraj	32 216	32 776	32 870	33 870	33 708	31 908	31 328	31 481	30 644	29 841	29 694	30 233	30 765	31 063
Jihočeský kraj	20 808	20 927	21 236	22 076	21 618	20 303	19 745	19 972	19 224	18 583	18 445	18 624	18 673	18 694
Plzeňský kraj	16 738	16 754	17 018	17 410	16 746	15 944	15 628	15 881	15 139	14 426	14 254	14 466	15 004	14 876
Karlovarský kraj	10 438	10 133	10 465	10 451	10 177	9 468	9 208	9 113	8 799	8 561	8 140	8 183	8 227	8 197
Ústecký kraj	27 293	26 823	27 621	27 594	27 097	24 892	23 835	23 692	23 124	22 422	22 157	22 289	22 257	22 072
Liberecký kraj	14 147	14 452	14 860	14 892	14 698	13 797	13 299	12 802	12 284	12 020	11 991	12 105	12 275	12 327
Královéhradecký kraj	16 964	16 913	17 327	18 172	18 043	17 276	16 900	16 545	15 848	15 379	15 273	15 340	15 478	15 695
Pardubický kraj	16 021	16 299	16 893	17 143	16 888	16 454	15 892	15 746	15 078	14 757	14 725	15 155	15 182	15 120
Vysočina	16 780	17 213	17 187	17 915	17 678	17 135	16 540	16 692	15 970	15 471	15 385	15 341	15 289	15 216
Jihomoravský kraj	36 560	37 470	38 239	38 757	38 239	36 883	36 167	35 009	33 283	31 449	30 910	30 934	30 977	30 624
Olomoucký kraj	21 680	21 853	23 057	23 723	23 188	21 767	20 807	20 232	19 322	18 596	18 447	18 572	18 472	18 583
Zlínský kraj	18 788	19 554	19 329	19 545	19 462	18 955	18 514	18 113	17 248	16 710	16 363	16 529	16 694	16 693
Moravskoslezský kraj	41 124	42 223	42 315	43 732	43 396	41 215	39 426	38 274	36 237	34 913	34 250	34 428	33 972	33 681
Česká republika	323 270	325 735	331 509	338 119	333 433	317 153	307 508	302 856	290 192	279 838	276 438	278 859	280 491	280 487

Zdroj: Databáze ÚIV

Tabulka III Průměrný počet dětí navštěvujících jednu mateřskou školu ve školním roce 1991/1992 až 2004/2005 - podle krajů

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05
Hlavní město Praha	82,8	80,9	84,9	84,6	84,4	80,7	80,8	80,1	77,3	76,1	81,5	83,3	87,8	90,1
Středočeský kraj	40,9	42,6	44,0	45,6	45,7	44,1	43,9	44,1	43,7	43,1	43,3	44,6	50,0	50,6
Jihočeský kraj	44,5	45,4	47,6	50,4	49,6	48,2	48,5	50,3	49,5	49,3	50,5	51,7	62,0	63,2
Plzeňský kraj	45,2	45,5	47,5	49,2	48,1	46,8	47,1	49,0	48,8	47,5	47,7	49,7	57,3	57,7
Karlovarský kraj	49,9	49,7	55,4	55,9	56,2	52,6	55,1	55,6	55,0	55,2	53,9	55,7	58,8	59,4
Ústecký kraj	48,5	49,9	54,8	56,5	56,0	53,2	52,7	54,8	53,8	52,9	53,5	54,8	68,3	68,3
Liberecký kraj	41,7	44,9	48,2	48,7	48,3	46,1	46,8	46,6	45,2	44,9	45,8	46,6	57,6	59,3
Královéhradecký kraj	40,7	41,6	43,6	46,0	45,6	45,1	45,2	45,0	44,0	43,1	43,8	44,5	52,3	52,7
Pardubický kraj	41,5	43,7	46,4	48,2	47,6	47,4	46,9	46,9	44,9	44,3	44,5	46,6	48,4	48,5
Vysočina	39,7	41,1	42,0	43,8	43,6	42,8	42,6	43,5	42,4	41,7	41,7	42,3	53,8	53,2
Jihomoravský kraj	44,7	45,9	48,3	49,4	48,7	47,5	47,4	47,1	45,7	44,7	44,7	45,4	49,8	49,9
Olomoucký kraj	40,2	40,8	44,3	46,0	45,4	43,2	43,3	43,6	42,9	42,0	43,1	44,0	49,4	52,6
Zlínský kraj	44,8	47,6	48,4	50,0	50,2	49,1	49,0	47,9	47,4	47,3	47,7	48,8	54,0	54,6
Moravskoslezský kraj	50,1	52,6	54,4	56,8	57,2	56,6	56,4	56,0	54,8	54,2	54,5	55,5	71,4	72,7
Česká republika	46,4	47,7	50,2	51,8	51,5	50,0	50,0	50,2	49,2	48,4	49,0	50,2	58,0	58,7

Zdroj: Databáze ÚIV

Tabulka IV Počet nevyřizených žádostí o umístění v mateřské škole ve školním roce 1991/1992 až 2004/2005 - podle krajů

	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05
Hlavní město Praha	260	205	1 326	2 403	832	368	446	294	134	227	309	448	475	705
Středočeský kraj	122	304	1 295	1 737	1 505	767	850	604	455	425	469	720	975	1 314
Jihočeský kraj	23	15	711	576	405	274	157	119	135	121	64	186	162	256
Plzeňský kraj	0	79	856	493	372	167	213	139	52	55	30	154	151	235
Karlovarský kraj	2	60	367	340	96	46	47	55	19	51	47	25	57	37
Ústecký kraj	270	132	1 098	956	968	390	921	517	316	174	199	278	394	493
Liberecký kraj	0	0	928	1 344	685	354	236	201	77	116	208	163	242	414
Královéhradecký kraj	96	105	1 124	823	531	470	299	268	172	174	244	314	398	442
Pardubický kraj	8	38	578	469	483	183	241	240	116	80	173	230	179	227
Vysočina	26	33	484	2 406	667	246	246	224	117	144	124	122	193	155
Jihomoravský kraj	147	139	1 206	2 640	1 703	960	745	475	217	234	235	388	531	655
Olomoucký kraj	259	210	1 933	3 210	884	562	406	332	167	119	196	209	248	325
Zlínský kraj	25	71	2 745	1 090	631	296	258	149	61	87	154	153	301	348
Moravskoslezský kraj	332	562	3 972	3 405	2 552	1 245	981	364	312	282	318	423	367	522
Česká republika	1 570	1 953	18 623	21 892	12 314	6 328	6 046	3 981	2 350	2 289	2 770	3 813	4 673	6 128

Zdroj: Databáze ÚIV

Tabulka V Mateřské školy ve školním roce 2000/2001 až 2004/2005 - podle okresů

	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05
Hl. m. Praha	351	324	320	310	307
Benešov	49	50	49	46	46
Beroun	52	51	51	49	49
Kladno	76	76	74	66	66
Kolín	59	59	59	59	58
Kutná Hora	49	48	47	36	37
Mělník	60	57	56	46	46
Mladá Boleslav	61	59	58	46	46
Nymburk	62	62	61	51	52
Praha - východ	58	58	58	58	57
Praha - západ	53	53	53	51	51
Příbram	69	68	68	65	64
Rakovník	45	45	44	42	42
České Budějovice	97	88	87	73	72
Český Krumlov	44	43	43	35	35
Jindřichův Hradec	65	65	64	49	49
Písek	46	45	43	36	35
Prachatice	37	36	36	31	31
Strakonice	39	39	38	34	33
Tábor	49	49	49	43	41
Domažlice	47	46	45	36	36
Klatovy	57	56	56	44	44
Plzeň - město	54	54	49	49	46
Plzeň - jih	42	42	42	40	39
Plzeň - sever	44	44	44	42	42
Rokycany	23	23	23	20	20
Tachov	37	34	32	31	31
Cheb	46	46	42	38	37
Karlovy Vary	60	59	59	57	57
Sokolov	49	46	46	45	44
Děčín	77	76	75	60	59
Chomutov	61	60	60	36	35
Litoměřice	83	80	78	64	64
Louny	51	51	50	45	45
Most	39	37	35	20	19
Teplice	62	60	59	52	52
Ústí nad Labem	51	50	50	49	49
Česká Lípa	70	70	69	59	56
Jablonec nad Nisou	46	44	44	26	26
Liberec	91	89	88	75	73
Semily	61	59	59	53	53
Hradec Králové	87	85	82	68	70
Jičín	53	51	51	50	50
Náchod	76	76	74	64	64
Rychnov nad Kněžnou	55	55	56	54	55
Trutnov	86	82	82	60	59
Chrudim	62	61	60	57	57
Pardubice	85	85	83	80	79
Svitavy	84	84	81	80	80
Ústí nad Orlicí	102	101	101	97	96
Havlíčkův Brod	64	63	62	46	47
Jihlava	65	64	64	41	41
Pelhřimov	47	49	49	42	42

	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05
Třebíč	90	88	84	74	74
Žďár nad Sázavou	105	105	104	81	82
Blansko	80	78	78	71	70
Brno - město	147	146	143	142	138
Brno - venkov	121	120	118	109	107
Břeclav	75	74	73	69	69
Hodonín	97	96	92	78	77
Vyškov	76	75	74	69	69
Znojmo	107	103	103	84	84
Jeseník	31	31	31	30	29
Olomouc	144	138	135	109	102
Prostějov	87	84	83	79	67
Přerov	91	89	89	85	84
Šumperk	90	86	84	71	71
Kromčříž	75	73	71	68	68
Uherské Hradiště	88	88	88	78	76
Vsetín	82	76	76	75	75
Zlín	108	106	104	88	87
Bruntál	70	69	69	60	57
Frýdek - Místek	131	130	130	99	98
Karviná	127	122	120	89	87
Nový Jičín	101	99	96	60	58
Opava	108	106	103	91	86
Ostrava - město	107	103	102	77	77
Česká republika	5 776	5 642	5 558	4 842	4 776

Zdroj: Databáze ÚIV

T a b u l k a VI Děti v mateřských školách ve školním roce 2000/2001 až 2004/2005 - podle okresů

	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05
Hl. m. Praha	26 710	26 404	26 660	27 226	27 646
Benešov	2 409	2 412	2 485	2 515	2 548
Beroun	2 005	2 009	2 102	2 203	2 254
Kladno	3 834	3 821	3 821	3 797	3 836
Kolín	2 507	2 538	2 573	2 588	2 632
Kutná Hora	1 942	1 858	1 927	1 992	1 941
Mělník	2 524	2 493	2 552	2 535	2 593
Mladá Boleslav	2 922	2 960	2 987	3 033	3 019
Nymburk	2 244	2 162	2 213	2 274	2 325
Praha - východ	2 622	2 634	2 691	2 802	2 879
Praha - západ	2 208	2 205	2 230	2 269	2 346
Příbram	3 033	3 037	3 098	3 156	3 103
Rakovník	1 591	1 565	1 554	1 601	1 587
České Budějovice	5 071	5 034	5 087	5 066	5 034
Český Krumlov	2 012	2 009	2 003	1 998	1 965
Jindřichův Hradec	2 823	2 792	2 872	2 870	2 873
Písek	2 194	2 194	2 205	2 187	2 134
Prachatice	1 578	1 534	1 561	1 601	1 671
Strakonice	1 942	1 953	1 910	1 911	1 923
Tábor	2 963	2 929	2 986	3 040	3 094
Domažlice	1 734	1 723	1 770	2 115	1 806
Klatovy	2 318	2 296	2 326	2 374	2 414
Plzeň - město	3 711	3 618	3 705	3 814	3 930
Plzeň - jih	1 864	1 838	1 876	1 894	1 945
Plzeň - sever	2 107	2 119	2 129	2 151	2 162
Rokycany	1 162	1 147	1 149	1 170	1 169
Tachov	1 530	1 513	1 511	1 486	1 450
Cheb	2 541	2 479	2 502	2 515	2 490
Karlovy Vary	3 128	3 021	3 059	3 105	3 117
Sokolov	2 892	2 640	2 622	2 607	2 590
Děčín	3 652	3 669	3 695	3 671	3 631
Chomutov	3 836	3 793	3 849	3 790	3 692
Litoměřice	3 446	3 408	3 407	3 441	3 426
Louny	2 289	2 289	2 287	2 271	2 241
Most	2 857	2 794	2 764	2 751	2 748
Teplice	3 348	3 267	3 251	3 190	3 131
Ústí nad Labem	2 994	2 937	3 036	3 143	3 203
Česká Lípa	3 266	3 265	3 282	3 248	3 235
Jablonec nad Nisou	2 306	2 252	2 272	2 274	2 283
Liberec	4 318	4 330	4 372	4 464	4 480
Semily	2 130	2 144	2 179	2 289	2 329
Hradec Králové	4 144	4 126	4 167	4 228	4 323
Jičín	2 207	2 127	2 097	2 198	2 243
Náchod	3 248	3 249	3 260	3 255	3 309
Rychnov nad Kněžnou	2 317	2 340	2 376	2 342	2 369
Trutnov	3 463	3 431	3 440	3 455	3 451
Chrudim	2 890	2 846	3 048	3 027	2 975
Pardubice	4 288	4 280	4 398	4 477	4 498
Svitavy	3 319	3 342	3 366	3 278	3 256
Ústí nad Orlicí	4 260	4 257	4 343	4 400	4 391
Havlíčkův Brod	2 576	2 591	2 574	2 607	2 617
Jihlava	2 913	2 884	2 907	2 927	2 925
Pelhřimov	2 323	2 364	2 393	2 343	2 362

	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05
Třebíč	3 458	3 389	3 373	3 323	3 351
Žďár nad Sázavou	4 201	4 157	4 094	4 089	3 961
Blansko	3 208	3 155	3 170	3 074	2 973
Brno - město	9 098	9 051	9 030	9 270	9 309
Brno - venkov	4 570	4 554	4 701	4 767	4 745
Břeclav	3 444	3 417	3 424	3 401	3 328
Hodonín	4 871	4 649	4 515	4 462	4 342
Vyškov	2 645	2 527	2 562	2 554	2 600
Znojmo	3 613	3 557	3 532	3 449	3 327
Jeseník	1 296	1 291	1 277	1 290	1 294
Olomouc	6 553	6 577	6 604	6 553	6 698
Prostějov	3 138	3 088	3 164	3 193	3 175
Přerov	3 883	3 858	3 878	3 748	3 755
Šumperk	3 726	3 633	3 649	3 688	3 661
Kroměříž	3 394	3 301	3 278	3 261	3 231
Uherské Hradiště	4 316	4 157	4 245	4 275	4 226
Vsetín	3 906	3 867	3 941	4 006	4 024
Zlín	5 094	5 038	5 065	5 152	5 212
Bruntál	3 317	3 275	3 217	3 021	2 966
Frýdek - Místek	6 445	6 386	6 375	6 270	6 307
Karviná	7 109	6 747	6 809	6 721	6 516
Nový Jičín	4 645	4 575	4 573	4 521	4 503
Opava	5 538	5 609	5 624	5 573	5 432
Ostrava - město	7 859	7 658	7 830	7 866	7 957
Česká republika	279 838	276 438	278 859	280 491	280 487

Zdroj: Databáze ÚIV

Tabulka VII Průměrný počet dětí navštěvujících jednu mateřskou školu ve školním roce 2000/2001 až 2004/2005 - podle okresů

	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05
Hl. m. Praha	76,1	81,5	83,3	87,8	90,1
Benešov	49,2	48,2	50,7	54,7	55,4
Beroun	38,6	39,4	41,2	45,0	46,0
Kladno	50,4	50,3	51,6	57,5	58,1
Kolín	42,5	43,0	43,6	43,9	45,4
Kutná Hora	39,6	38,7	41,0	55,3	52,5
Mělník	42,1	43,7	45,6	55,1	56,4
Mladá Boleslav	47,9	50,2	51,5	65,9	65,6
Nymburk	36,2	34,9	36,3	44,6	44,7
Praha - východ	45,2	45,4	46,4	48,3	50,5
Praha - západ	41,7	41,6	42,1	44,5	46,0
Příbram	44,0	44,7	45,6	48,6	48,5
Rakovník	35,4	34,8	35,3	38,1	37,8
České Budějovice	52,3	57,2	58,5	69,4	69,9
Český Krumlov	45,7	46,7	46,6	57,1	56,1
Jindřichův Hradec	43,4	43,0	44,9	58,6	58,6
Písek	47,7	48,8	51,3	60,8	61,0
Prachatice	42,6	42,6	43,4	51,6	53,9
Strakonice	49,8	50,1	50,3	56,2	58,3
Tábor	60,5	59,8	60,9	70,7	75,5
Domažlice	36,9	37,5	39,3	58,8	50,2
Klatovy	40,7	41,0	41,5	54,0	54,9
Plzeň - město	68,7	67,0	75,6	77,8	85,4
Plzeň - jih	44,4	43,8	44,7	47,4	49,9
Plzeň - sever	47,9	48,2	48,4	51,2	51,5
Rokycany	50,5	49,9	50,0	58,5	58,5
Tachov	41,4	44,5	47,2	47,9	46,8
Cheb	55,2	53,9	59,6	66,2	67,3
Karlovy Vary	52,1	51,2	51,8	54,5	54,7
Sokolov	59,0	57,4	57,0	57,9	58,9
Děčín	47,4	48,3	49,3	61,2	61,5
Chomutov	62,9	63,2	64,2	105,3	105,5
Litoměřice	41,5	42,6	43,7	53,8	53,5
Louny	44,9	44,9	45,7	50,5	49,8
Most	73,3	75,5	79,0	137,6	144,6
Teplice	54,0	54,5	55,1	61,3	60,2
Ústí nad Labem	58,7	58,7	60,7	64,1	65,4
Česká Lípa	46,7	46,6	47,6	55,1	57,8
Jablonec nad Nisou	50,1	51,2	51,6	87,5	87,8
Liberec	47,5	48,7	49,7	59,5	61,4
Semily	34,9	36,3	36,9	43,2	43,9
Hradec Králové	47,6	48,5	50,8	62,2	61,8
Jičín	41,6	41,7	41,1	44,0	44,9
Náchod	42,7	42,8	44,1	50,9	51,7
Rychnov nad Kněžnou	42,1	42,5	42,4	43,4	43,1
Trutnov	40,3	41,8	42,0	57,6	58,5
Chrudim	46,6	46,7	50,8	53,1	52,2
Pardubice	50,4	50,4	53,0	56,0	56,9
Svitavy	39,5	39,8	41,6	41,0	40,7
Ústí nad Orlicí	41,8	42,1	43,0	45,4	45,7
Havlíčkův Brod	40,3	41,1	41,5	56,7	55,7
Jihlava	44,8	45,1	45,4	71,4	71,3
Pelhřimov	49,4	48,2	48,8	55,8	56,2

	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05
Třebíč	38,4	38,5	40,2	44,9	45,3
Žďár nad Sázavou	40,0	39,6	39,4	50,5	48,3
Blansko	40,1	40,4	40,6	43,3	42,5
Brno - město	61,9	62,0	63,1	65,3	67,5
Brno - venkov	37,8	38,0	39,8	43,7	44,3
Břeclav	45,9	46,2	46,9	49,3	48,2
Hodonín	50,2	48,4	49,1	57,2	56,4
Vyškov	34,8	33,7	34,6	37,0	37,7
Znojmo	33,8	34,5	34,3	41,1	39,6
Jeseník	41,8	41,6	41,2	43,0	44,6
Olomouc	45,5	47,7	48,9	60,1	65,7
Prostějov	36,1	36,8	38,1	40,4	47,4
Přerov	42,7	43,3	43,6	44,1	44,7
Šumperk	41,4	42,2	43,4	51,9	51,6
Kromčříž	45,3	45,2	46,2	48,0	47,5
Uherské Hradiště	49,0	47,2	48,2	54,8	55,6
Vsetín	47,6	50,9	51,9	53,4	53,7
Zlín	47,2	47,5	48,7	58,5	59,9
Bruntál	47,4	47,5	46,6	50,4	52,0
Frýdek - Místek	49,2	49,1	49,0	63,3	64,4
Karviná	56,0	55,3	56,7	75,5	74,9
Nový Jičín	46,0	46,2	47,6	75,4	77,6
Opava	51,3	52,9	54,6	61,2	63,2
Ostrava - město	73,4	74,3	76,8	102,2	103,3
Česká republika	48,4	49,0	50,2	58,0	58,7

Zdroj: Databáze ÚIV

Tabulka VIII Děti v mateřských školách ve školním roce 2004/2005 - podle věku a okresů

	do 3 let	3 roky	4 roky	5 let	6 let
Hl. m. Praha	1 505	7 473	8 343	7 985	2 340
Benešov	202	606	778	837	125
Beroun	188	582	694	644	146
Kladno	289	999	1 067	1 179	302
Kolín	218	707	779	778	150
Kutná Hora	157	465	582	599	138
Mělník	204	640	795	794	160
Mladá Boleslav	256	782	912	910	159
Nymburk	173	562	731	716	143
Praha - východ	163	710	867	895	244
Praha - západ	127	577	738	727	177
Příbram	280	815	860	919	229
Rakovník	198	408	415	460	106
České Budějovice	460	1 207	1 492	1 531	344
Český Krumlov	236	481	554	571	123
Jindřichův Hradec	327	681	807	822	236
Písek	236	525	598	597	178
Prachatice	202	396	456	507	110
Strakonice	189	471	579	551	133
Tábor	326	755	886	908	219
Domažlice	167	454	541	523	121
Klatovy	266	607	704	705	132
Plzeň - město	291	1 044	1 188	1 133	274
Plzeň - jih	146	488	548	579	184
Plzeň - sever	180	476	637	647	222
Rokycany	97	274	374	346	78
Tachov	152	377	392	426	103
Cheb	217	612	755	722	184
Karlovy Vary	279	817	947	904	170
Sokolov	263	633	765	757	172
Děčín	276	956	1 067	1 090	242
Chomutov	209	933	1 112	1 130	308
Litoměřice	323	875	980	969	279
Louny	131	571	681	661	197
Most	87	803	850	823	185
Teplice	180	807	943	1 016	185
Ústí nad Labem	283	767	1 006	896	251
Česká Lípa	331	806	961	956	181
Jablonec nad Nisou	191	582	645	706	159
Liberec	273	1 106	1 375	1 374	352
Semily	264	541	629	721	174
Hradec Králové	379	989	1 288	1 325	342
Jičín	202	556	646	655	184
Náchod	294	811	925	1 025	254
Rychnov nad Kněžnou	262	580	677	713	137
Trutnov	387	844	995	1 009	216
Chrudim	292	670	887	939	187
Pardubice	432	1 082	1 288	1 381	315
Svitavy	292	842	968	941	213
Ústí nad Orlicí	461	1 057	1 286	1 296	291
Havlíčkův Brod	295	594	775	839	114
Jihlava	269	699	846	894	217
Pelhřimov	282	568	667	714	131

	do 3 let	3 roky	4 roky	5 let	6 let
Třebíč	303	838	975	1 013	222
Žďár nad Sázavou	533	891	1 160	1 153	224
Blansko	280	760	843	928	162
Brno - město	592	2 467	2 794	2 689	767
Brno - venkov	317	1 123	1 439	1 437	429
Břeclav	239	812	989	1 061	227
Hodonín	387	978	1 222	1 345	410
Vyškov	342	655	758	714	131
Znojmo	352	767	1 015	1 008	185
Jeseník	144	308	368	352	122
Olomouc	779	1 698	1 880	1 897	444
Prostějov	295	828	893	895	264
Přerov	408	899	1 110	1 109	229
Šumperk	358	941	1 080	994	288
Kroměříž	390	789	889	874	289
Uherské Hradiště	453	996	1 188	1 240	349
Vsetín	286	929	1 242	1 308	259
Zlín	453	1 262	1 568	1 563	366
Bruntál	320	761	837	860	188
Frýdek - Místek	636	1 525	1 900	1 924	322
Karviná	528	1 499	2 096	2 084	309
Nový Jičín	357	1 011	1 335	1 398	402
Opava	533	1 315	1 533	1 617	434
Ostrava - město	647	1 939	2 416	2 400	555
Česká republika	24 321	69 654	82 811	83 608	20 093

Zdroj: Databáze ÚIV

Tabulka IX Podíl dětí v mateřských školách v jednotlivých věkových kategoriích populace ve školním roce 2004/2005 - podle okresů

	do 3 let	3 roky	4 roky	5 let	6 let	3-6 let
Hl.m. Praha	15,7%	79,8%	97,8%	96,2%	28,5%	80,4%
Benešov	23,8%	73,3%	94,5%	105,5%	15,4%	78,3%
Beroun	27,2%	84,2%	97,2%	92,9%	21,6%	81,2%
Kladno	20,0%	70,1%	83,9%	95,2%	22,7%	72,8%
Kolín	24,4%	84,8%	95,5%	95,9%	19,1%	81,1%
Kutná Hora	25,7%	74,9%	94,1%	94,4%	20,9%	76,6%
Mělník	21,3%	73,3%	94,2%	91,1%	18,2%	74,7%
Mladá Boleslav	24,1%	75,4%	91,7%	95,6%	16,1%	76,0%
Nymburk	20,9%	71,9%	89,9%	95,0%	18,5%	74,5%
Praha - východ	15,6%	67,8%	90,9%	94,4%	26,8%	74,6%
Praha - západ	13,3%	61,4%	77,8%	82,4%	20,0%	64,2%
Příbram	29,2%	87,5%	92,8%	100,2%	24,4%	83,5%
Rakovník	41,6%	86,2%	87,4%	100,4%	21,9%	84,0%
České Budějovice	28,5%	75,7%	92,6%	100,5%	22,0%	80,0%
Český Krumlov	38,4%	82,4%	93,3%	97,3%	20,9%	83,5%
Jindřichův Hradec	38,6%	80,1%	95,8%	97,1%	26,7%	83,9%
Písek	37,5%	88,3%	100,1%	94,5%	28,0%	86,8%
Prachatice	39,0%	74,5%	92,0%	98,0%	22,6%	82,3%
Strakonice	30,7%	81,6%	100,0%	95,0%	23,4%	83,4%
Tábor	36,8%	85,5%	97,2%	99,5%	24,0%	85,4%
Domažlice	31,2%	82,0%	91,8%	99,2%	23,5%	82,7%
Klatovy	34,0%	80,1%	91,3%	91,9%	18,0%	79,7%
Plzeň - město	20,8%	78,1%	95,0%	93,3%	23,2%	78,9%
Plzeň - jih	22,8%	79,5%	90,6%	97,7%	28,3%	79,0%
Plzeň - sever	26,5%	68,8%	92,0%	91,9%	31,2%	77,2%
Rokycany	25,4%	69,0%	90,4%	91,8%	19,7%	73,8%
Tachov	31,3%	74,1%	79,6%	93,6%	21,3%	74,8%
Cheb	24,0%	68,5%	88,9%	88,9%	22,5%	73,8%
Karlovy Vary	25,5%	74,4%	90,0%	87,2%	16,1%	73,5%
Sokolov	27,5%	67,9%	86,1%	86,5%	18,1%	71,0%
Děčín	20,3%	72,6%	84,0%	86,8%	18,1%	70,1%
Chomutov	16,3%	76,7%	91,3%	92,5%	25,3%	75,8%
Litoměřice	30,1%	81,5%	91,9%	94,2%	27,5%	81,9%
Louny	15,8%	71,8%	82,9%	82,0%	23,9%	69,0%
Most	7,6%	71,9%	79,8%	77,9%	16,8%	63,4%
Teplice	14,5%	65,7%	77,3%	86,9%	15,7%	65,3%
Ústí nad Labem	22,5%	63,1%	86,5%	81,7%	23,8%	70,7%
Česká Lípa	31,2%	76,9%	87,6%	92,7%	17,3%	76,7%
Jablonec nad Nisou	23,1%	74,1%	83,7%	91,9%	19,5%	72,7%
Liberec	17,8%	73,3%	93,4%	94,5%	24,3%	76,2%
Semily	39,3%	80,7%	94,8%	105,8%	25,8%	86,6%
Hradec Králové	27,9%	73,2%	97,9%	95,9%	24,6%	79,5%
Jičín	29,6%	83,7%	96,5%	97,3%	27,5%	83,8%
Náchod	27,9%	76,7%	86,9%	97,3%	24,1%	78,2%
Rychnov nad Kněžnou	35,5%	78,6%	91,1%	99,2%	18,5%	80,6%
Trutnov	35,9%	76,9%	91,0%	92,9%	19,9%	79,1%
Chrudim	31,0%	70,7%	92,3%	90,9%	18,9%	75,7%
Pardubice	31,7%	82,1%	93,3%	98,9%	22,5%	81,9%
Svitavy	30,8%	90,4%	99,1%	97,0%	21,2%	83,8%
Ústí nad Orlicí	33,6%	79,2%	96,8%	94,1%	20,7%	80,6%
Havlíčkův Brod	34,8%	73,0%	90,8%	99,6%	13,1%	77,4%
Jihlava	27,4%	74,3%	86,9%	91,4%	21,9%	75,3%
Pelhřimov	43,3%	88,3%	100,8%	108,3%	18,6%	88,5%

	do 3 let	3 roky	4 roky	5 let	6 let	3-6 let
Třebíč	29,3%	78,4%	93,8%	96,0%	20,0%	78,4%
Žďár nad Sázavou	44,8%	78,3%	99,0%	97,0%	17,9%	83,3%
Blansko	29,4%	83,5%	92,5%	101,6%	16,1%	79,5%
Brno - město	18,1%	81,0%	99,0%	97,4%	28,3%	82,1%
Brno - venkov	20,4%	73,1%	97,8%	92,9%	27,8%	77,8%
Břeclav	23,8%	79,1%	91,6%	95,1%	20,7%	77,1%
Hodonín	28,0%	76,1%	92,8%	99,9%	29,3%	81,2%
Vyškov	42,5%	86,0%	100,5%	95,8%	17,2%	86,0%
Znojmo	34,1%	74,4%	98,3%	98,0%	17,3%	80,0%
Jeseník	38,5%	80,1%	93,8%	88,4%	31,0%	82,5%
Olomouc	38,6%	83,9%	100,2%	97,9%	22,7%	86,0%
Prostějov	30,8%	87,1%	93,5%	94,6%	27,8%	83,5%
Přerov	34,1%	77,2%	96,1%	94,4%	19,6%	80,5%
Šumperk	32,1%	84,4%	96,2%	90,3%	24,4%	81,0%
Kromčříž	42,8%	84,4%	100,9%	95,3%	31,2%	88,3%
Uherské Hradiště	36,4%	81,9%	95,4%	97,2%	27,6%	84,5%
Vsetín	22,1%	71,3%	91,3%	95,9%	19,5%	75,1%
Zlín	26,3%	72,9%	90,2%	96,6%	22,1%	77,3%
Bruntál	32,5%	81,1%	90,9%	87,9%	18,5%	77,0%
Frýdek - Místek	31,8%	76,7%	94,5%	94,3%	15,4%	77,5%
Karviná	21,9%	63,6%	88,1%	87,3%	12,7%	68,1%
Nový Jičín	23,9%	67,5%	91,8%	93,7%	26,4%	75,4%
Opava	33,0%	82,8%	98,2%	98,8%	25,8%	84,0%
Ostrava - město	22,9%	68,7%	89,3%	89,1%	21,0%	73,2%
Česká republika	26,3%	76,6%	92,9%	94,4%	22,4%	78,3%

Zdroj: Databáze ÚIV, ČSÚ